

Litteraturkrönika 1989

Av S. Fries, D. Kornhall, B. Pamp och C. Platzack

Ulrike Claudi, Zur Entstehung von Genussystemen. Überlegungen zu einigen theoretischen Aspekten, verbunden mit einer Fallstudie des Zandes. Mit einer Bibliographie und einer Karte. 188 s. Hamburg 1985 (Helmut Buske Verlag). ISBN 3-87118-681-3. Frågan om hur naturliga språk utvecklar genussystem var livligt debatterad under slutet av 1800-talet men har sedan dess väckt mindre intresse. I den här boken tar förf. åter upp denna fråga. På basis av en genomgång av drygt tvåhundra äldre och modernare artiklar och böcker om fenomenet genus drar hon slutsatsen att genus primärt bör behandlas som ett rent grammatiskt fenomen. I bokens andra del gör förf. en ingående studie av genussystemet i Zande, ett språk talat i Zaire, Sudan och i den Centralafrikanska republiken.
C. P.

Leiv Flydal, Språket. Struktur og samfunn. Utvalgte Skrifter. Utvalg og redaksjon ved Arne Halvorsen og Geirr Wiggen. 1–2. 588 s. Oslo 1989 (Novus forlag). (Oslo-studier i språkvitenskap. 5.) ISBN 82-7099-154-6 (1), 82-7099-155-4 (2). Leiv Flydal (1904–1983) slutade sitt yrkesverksamma liv som professor i romansk filologi vid universitetet i Oslo och hade dessförinnan innehaft olika tjänster vid Norges Handelshøyskole. Han anses vara Norges främste efterkrigsromanist och var kanske mer känd utanför än innanför landets gränser. Här hyllas han genom en utgåva av ett urval artiklar av vilka en del tidigare inte har varit publicerade. Bidrag ursprungligen författade på franska eller tyska har översatts till norska av Ola Breivega, Kirsten Broch Flemestad, Kjersti Fløttum, Arne Halvorsen, Turid Henriksen och Marianne Hobæk Haff.

Utgåvan består av tre delar: 1) *Om allmenne og romanske språkspørsmål*, med underavdelningarna *Vitenskapelige bidrag til allmenn- og sosiolingvistikken* samt *Populærvitenskapelige bidrag*; 2) *Om norsk språk*; 3) *Om skjønnlitteratur og dikterspråk*. Rubrikerna ger en uppfattning om Flydals mångsidighet; det kan tilläggas att han snarast tillhörde den glossematiska skolan och att han var starkt intresserad av semiotik, något som bl.a. yttrar sig i en originell studie av *Kartet og Virkeligheten. Et forsøk på klassifisering av det geografiske karts beskrivelsesinventar ut fra glossematiske synspunkter*. Som språkpolitiker stod han provokativt långt åt vänster. Rubriken på ett av hans bidrag därvidlag lyder också: *La arbeidsfolks språk bli einaste riksmål i landet – så blir det norsk!* Bland de litteraturvetenskapliga bidragen kan nämnas tre studier om respektive Jules Romains, Paul Valéry och Roger Martin du Gard.
B. P.

Från fornyrdislag till fri vers. Studier framlagda vid Första nordiska metrik-konferensen, Göteborg 24-26 september 1987. Utgivna av S. Bäckman, A. Kruckenberg och E. Lilja. 181 s. U.o. 1989. (Skrifter utgivna av Centrum för metrisk studier. 1.) ISBN 91-87988-00-3. Centrum för metrisk studier är en ännu ganska ny sammanslutning av nordiska, mest svenska, litteraturvetare och språkmän för studium av versbyggnad, särskilt meter och rytm. Sällskapet har haft två konferenser, en 1987 och en 1989, och lagom till den senare förelåg rapportvolymen från den förra. Konferenserna och rapportvolymen har visat och visar hur starkt behovet är av att äldre och yngre metoder för analys av versifikation konfronteras med lingvistiska teorier och fakta.

Den första konferensen hade inget centralt tema, och i rapportvolymen finns, som det står i förordet, ”'God's plenty', alltifrån rent teoretiska modeller till konkreta metrisk analys av enskilda dikter”. Frithiof Rundgren inordnar metriken i en vittomfattande språk teori. Kristján Árnason beskriver, utifrån isländska exempel, versbyggnad med formaliserade analysmodeller som alltid skiljer skarpt mellan metrisk och lingvistisk form. Gerrit Otterloo föreslår en formaliserad beskrivningsapparat för rytm menad att kunna fånga upp alla variationer i ett metriskt schema. Auli Viikari vill vidga begreppet poetisk rytm så att det skall ligga inte bara i fonetiken utan också (oberoende av denna) i grammatiken, semantiken, pragmatiken och typografin. Augustin Mannerheim söker definiera de variabler som bestämmer vår upplevelse av rytm och påvisa vilka av dessa som är mest verksamma i ett antal enskilda dikter. Lars Huldén skriver om blankversen, särskilt manliga och kvinnliga versslut och typer av spänning mellan schema och rytm. Ulf Malm undersöker metricitet och meter i Gunnar Ekelöfs två första diktsamlingar, Eva Lilja skriver om sammanhanget mellan rytm och budskap i en serie dikter av Sonja Åkesson och Åse Hiorth Lervik skriver (mycket elegant) om ungefär det samma i en dikt av Nordahl Grieg. Sven Bäckman behandlar orena eller bättre ungefärliga (eng. approximate) rim i engelsk poesi och presenterar en typologi för sådana rim, och Kristian Wählin skriver om intet mindre än slutrimmets framväxt i europeisk konstpoesi.

Till den majoritet av bidragen som inte är skrivna på engelska finns det summaries i bokens slut. D. K.

Andreas Heusler an Wilhelm Ranisch. Briefe aus den Jahren 1890-1940. In Zusammenarbeit mit Oskar Bandle herausgegeben von Klaus Düwel und Heinrich Beck. Mit einem Geleitwort von Hans Neumann. IX + 739 s. Basel und Frankfurt am Main 1989 (Helbing und Lichtenhahn Verlag AG). (Beiträge zur nordischen Philologie. 18. Band.) ISBN 3-7190-1022-8. Andreas Heusler var en väldig brevskrivare. År 1953 gav Theodor Salfinger ut hans brev till William Thalbitzer, och nu publiceras hans brev till Wilhelm Ranisch, liksom Heusler filolog med inriktning på den fornvästnordiska litteraturen men mindre känd än denne, hämmad i sin forskningsverksamhet som han var av en betungande gymnasieläraryörda. De sammanlagt 208 publi-

cerade breven, till omfånget motsvarande 579 trycksidor, är bara ett urval av hela hans korrespondens med Ranisch, som omfattar 418 brev och 96 brev- och vykort; utelämnade är den senare kategorien och brev av mer privat natur. Ett positivt urvalskriterium är att de medtagna breven skall vara lärdomshistoriskt intressanta. Förutom själva breven innehåller volymen flera värdefulla bidrag. Både Heuslers och Ranischs arbeten bibliograferas. Därutöver skriver Heinrich Beck om Andreas Heusler och hans forskningar, Oskar Bandle om Andreas Heusler och universitetet i Basel, där han verkade nästan hela sitt yrkesverksamma liv, samt Klaus Düwel om Wilhelm Ranischs liv och forskning. Själva breven är dock givetvis huvudsaken: de ger en fascinerande inblick i en svunnen tids lärdomsvärld. Läsningen underlättas av ett föredömligt personregister där omnämnda forskare förtecknas med uppgift inte bara om i vilket (vilka) brev vederbörande nämns utan också om levnadsår, forskningsinriktning och viktigare verk. B. P.

Pirjo Kukkonen, Från konst till vetenskap. Begreppet vetenskap och dess språkliga uttryck i svenskan under 400 år. 360 s. Helsingfors 1989 (Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet). (Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. A:5.) ISBN 951-45-4962-7. ISSN 0358-0172. Syftet med denna både språkligt och kulturhistoriskt intressanta avhandling är att ge en beskrivning av det semantiska fältet 'vetenskap', här operationellt definierat som bestående av följande femton nominal: *konst, kunskap, lära, lärdom, vetenskap, vetenskap, filosofi, studium, fakultet, disciplin, doktrin, scientia, science, forskning* och *fack*. Perspektivet är både diakront och synkront: förf. studerar dels hur det undersökta semantiska fältet förändras under tiden 1477–1976, dels vilka relationer de studerade nominalen har till varandra under olika perioder av denna tidsrymd. Vid detta studium har förf. förtjänstfullt beaktat samspelet mellan den semantiska analysen och den kulturhistoriska kontexten. Den teoretiska ramen för avhandlingen utgörs dels av Triers fältteori, dels av den predikations- och komponentanalys som utvecklats av Geoffrey Leech. Både empiriskt och metodiskt har denna avhandling mycket att erbjuda sina läsare. C. P.

Lexikon des Mittelalters. IV. 8.–10. Lieferung. Göss–Hiddensee. Sp. 1569–2220. München und Zürich 1989 (Artemis Verlag). ISBN 3-7608-8838-0 (8), 3-7608-8839-9 (9), 3-7608-8840-2 (10). Med de nu utgivna häftena är det fjärde bandet av *Lexikon des Mittelalters, Erzkanzler bis Hiddensee*, fullbordat. I häftena 8–10 märks artiklarna *Grab, Grammatik* (där de isländska grammatiska avhandlingarna dock inte nämns), *Hafen, Hagiographie, Haithabu, Hanse, Haus, Heer* och *Hexen, Hexerei*. Både redigeringsmässigt och i fråga om utgivningstakten gör Artemis Verlag ett mönstergillt arbete; verket har visserligen långt kvar till fullbordan men är redan nu, för att citera en recensent, "Eine Kathedrale des Wissens". B. P.

Hans Lindquist, English Adverbials in Translation. A Corpus Study of Swedish Renderings. 184 s. Lund 1989 (Lund University Press). (Lund Studies in English 80.) ISBN 91-7966-074-6. ISSN 0076-1451. En "översättning" kan enl. Lindquist definieras som en text vilken är (a) baserad på en annan text skriven på ett annat språk, (b) skriven med syftet att göra någon aspekt eller några aspekter hos utgångstexten tillgänglig för nya läsare och (c) gjord på sådant sätt och stående i sådan relation till utgångstexten att texten accepteras som översättning av medlemmarna i det samhälle där målspråket talas. Med denna definition som bakgrund studerar förf. hur professionella översättare har gått till väga för att översätta adverbial från engelska till svenska. En korpus på 2.000 adverbial hämtade från tio moderna romaner (fem brittiska och fem amerikanska) översatta till svenska under 1970- och 80-talen utgör underlaget för undersökningen. De engelska adverbialen och deras svenska översättningar analyseras så långt det är möjligt enligt samma grammatiska modell, med hänsyn tagen till adverbialens semantiska typ (rums-, tids-, sätts-adverbial etc.), grammatiska funktion och position. Resultaten visar i detalj hur översättarna använt sig av svenskans möjligheter för att återge de engelska adverbialen. – En biprodukt av studien är den (delvis statistiska) analys av adverbialsbruket i moderna engelska och amerikanska romaner som utgör det nödvändiga underlaget för själva översättningsstudien. C. P.

Linguistic Structure in Language Processing. Edited by Greg N. Carlson and Michael K. Tanenhaus. VIII + 413 s. Dordrecht 1989 (Kluwer Academic Publishers). (Studies in Theoretical Psycholinguistics. 7.) ISBN 1-55608-074-3. Psykolingvistikens upplevde en storhetstid i slutet av 1960-talet, då en mängd studier genomfördes av hur olika aspekter av språkstrukturen påverkade perception och minne hos försökspersonerna. Efter en nedgång under 1970-talet har den psykolingvistiska forskningen skjutit ny fart under 1980-talet, beroende dels på att experimentmetoderna blivit mer sofistikerade, dels på att de teoretiska problemen numera kan formuleras mera stringent och bättre integreras med språkforskningens övriga domäner. I den här volymen har Carlson och Tanenhaus samlat 9 uppsatser från mitten av 1980-talet som tar upp psykolingvistiska aspekter på fonologi, morfologi, lexikon, syntax och semantik; därtill kommer en längre inledning av de två utgivarna, där psykolingvistikens utveckling under 1960- och 70-talen skisseras. Författarna hämtas både från det lingvistiska och det psykologiska läget. Bland uppsatserna kan nämnas Treimans försök att finna psykologiska stöd för olika hypoteser om hur stavelsen är uppbyggd, Lapointes och Dells syntes av moderna idéer om satsproduktionen, Linebargers undersökning av språklig performans och språklig bedömning hos personer med Wernickes afasi, som ger stöd åt hypotesen att språket är modulärt till sin natur, och Stowes studie av vilken roll de tematiska rollerna spelar för att styra en parsers operationer. C. P.

Linguistic Theory in Second Language Acquisition. Edited by Suzanne Flynn and Wayne O'Neil. XIII + 443 s. Dordrecht 1988 (Kluwer Academic Publishers). (Studies in Theoretical Psycholinguistics. 8.) ISBN 1-55608-084-0. Forskningen runt förvärvandet av ett andra språk har under de senare åren fått ökad stringens genom att den orienterat sig mot moderna grammatiska teorier för naturliga språks struktur. Den här presenterade volymen är ett gott exempel på ett fruktbart tillämpande av princip- och parameterteorin inom tvåspråkighetsforskningen. Enligt princip- och parameterteorin kan syntaktisk variation förklaras med existensen av olika parametrar, en klass av språktypspecifika möjligheter som interagerar med de universella principerna för att forma de olika naturliga språkens grammatiska system. Den universella grammatiken anger vilka möjliga värden en parameter kan ta, och det specifika värdet för en parameter i ett visst språk bestäms utifrån de språkliga intryck som barnet får när det förvärvar sitt modersmål. Det är en omtvistad fråga vilken roll den universella grammatikens principer och parametrar spelar för den som lär sig ett nytt språk i vuxen ålder, när parametrarnas värden redan är fixerade. Denna fråga diskuteras i flera uppsatser i denna volym. Enligt Clahsen är den universella grammatiken inte involverad när en vuxen lär sig ett andraspråk, medan Felix, Flynn, Liceran, Lust och White i sina uppsatser hävdar motsatsen. Volymen innehåller totalt sett tjugotvå uppsatser som på olika sätt tar upp andraspråksproblematiken; därtill kommer en kortare inledning av utgivarna. Förutom de mer tekniska bidragen märks en utmärkt översikt över tvåspråkighetsforskningen av Newmeyer och Weinberger.

C. P.

Sylfest Lomheim, Omsetjingsteori. Ei elementær innføring. 180 s. Oslo 1989 (Universitetsforlaget). ISBN 82-00-02736-8. Denna utmärkta lärobok i översättningsteori har tidigare använts inom den treåriga kursen i fackspråksöversättning vid Agders distriktshögskola i Kristiansand. Förf. påpekar med rätta att det centrala begreppet i en definition av översättning är *kommunikativ ekvivalens*, inte synonymi, och fastslår att den språkliga lösning som översättaren skall sträva efter är att ge den närmaste naturliga ekvivalensen i målspråket.

Efter en genomgång av den teoretiska bakgrunden till översättningsteorin ger förf. en översikt över viktiga begrepp och problemställningar. Han skiljer teoretiskt mellan översättningen som process och produkt, där processen objektivt kan kartläggas utifrån en deskriptiv analys, medan produkten i hög grad blir föremål för en normativ bedömning. Eftersom översättning har mera med språkbruk än med språkstruktur att göra menar förf. att en tillfredsställande förklaring av översättningsprocessen måste ta avstamp främst i textlingvistik och i psykolingvistiska forskningsresultat, men han betonar också att samspelet mellan språkbruk och språkssystem är viktigt att beakta.

I avsnittet om översättningen som produkt diskuterar förf. närmare begreppet *naturlig ekvivalens*. Han ger här också en översikt över olika slags

översättningsfel och diskuterar om det finns gränser för vad som går att översätta. I ett särskilt kapitel behandlas skillnader när det gäller att översätta facktext och litterära texter; förf. kommer här också in på textade översättningar av filmer. Det avslutande kapitlet behandlar datorns roll vid översättning.

C. P.

C. Marynissen, Hypokoristische suffixen in oudnederlandse Persoonsnamen inz. de -z- en -l-suffixen. De Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde. 481 s. Gent 1986 (Secretariaat van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde). (Bekroonde werken. Reeks VI, nr. 115.) ISSN 0770-7967. Detta omfattande verk är en omarbetning av en doktorsavhandling från 1971, med den kände experten på hypokorismer professor Karel Roelandts som handledare. Avhandlingen innehåller, förutom inledning, förkortningslistor, bibliografi och statistiska tabeller, tre huvudavdelningar. I den första, *Glossarium*, ges en alfabetisk förteckning över attesterade namn, med belägg och källhänvisningar (verket blir därmed ett slags fornnederländsk personnamnsordbok; men det är att märka att undersökningen kronologiskt begränsas till tiden före 1150). Den andra är helt naturligt uppdelad i ett avsnitt för -z- och ett för -l-suffixen. Inom varje avsnitt diskuteras materialet århundrade för århundrade. I den tredje huvudavdelningen ges mer ingående historisk-geografiska studier över de olika -l-suffixen.

B. P.

The Null Subject Parameter. Edited by Osvaldo Jaeggli and Kenneth J. Safir. 320 s. Dordrecht 1989 (Kluwer Academic Publishers). (Studies in Natural Language and Linguistic Theory. 15.) ISBN 1-55608-086-7. Ett av de flitigast diskuterade ämnena inom modern komparativ syntax är frågan varför den finita satsens subjekt i vissa språk måste uttryckas, medan det i andra språk inte behöver uttryckas. Inom ramen för princip- och parameter teorin har man med skiftande framgång försökt isolera den parameter, noll-subjekt-parametern, som anses vara orsaken till att naturliga språk skiljer sig i detta avseende. I den här boken har Osvaldo Jaeggli och Ken Safir samlat nio uppsatser som med material från drygt femtio olika språk diskuterar parameterns utseende. Jaeggli och Safir ger i sin inledning en översikt över tidigare forskning runt parameterhypotesen i allmänhet och noll-subjekt-parametern i synnerhet. Bland uppsatserna märks Hagit Borers bidrag om anaforiskt AGR, James Huangs om noll-subjekt i kinesiskan, Richard Kayne om 'clitic climbing' i olika romanska språk och Nina Hymes diskussion om noll-subjekt-parametern och förvärvandet av modersmålet. Expletiva noll-subjekt, som bl.a. finns i isländska, nämns endast i förbigående.

C. P.

Edgar C. Polomé, Essays on Germanic Religion. V + 144 s. + 4 opaginerade sidor med illustrationer. Washington, D.C. 1989 (Institute for the Study of

Man). (*Journal of Indo-European Studies Monograph Number Six.*) ISBN 0-941694-34-8. Edgar C. Polomé, professor vid University of Texas, Austin, Texas, publicerar här fyra studier i germansk religionshistoria. Alla har givits ut eller har varit avsedda att ges ut i annat sammanhang och trycks här om i oförändrat skick. Den första, *The Indo-European Component in Germanic Religion*, stod ursprungligen i samlingsvolymen *Myth and Law among the Indo-Europeans. Studies of Indo-European Comparative Mythology* (utgiven av Jaan Puhvel, 1970). Den tar upp fr.a. Baldermyten och dess tänkbara släktingar. Den andra, *Some Comments on Völuspá, Stanzas 17–18*, ingår i *Old Norse Literature and Mythology: A Symposium* (utgiven av Polomé, 1969) och diskuterar skildringen i Völuspá av människornas skapelse. *Divine Names in Indo-European* är resultatet av ett föredrag som hölls vid den internationella namnforskarkonferensen i Ann Arbor, Michigan, 1981; kongressrapporten "has apparently been indefinitely delayed", skriver Polomé syrligt. *Germanic Religion: An Overview* är, som framgår av titeln, en bred översikt över germansk religionshistoria. Den skulle ha publicerats i ett samlingsverk om *Ancient European Spirituality* som olyckligtvis aldrig bringades till fullbordan.

Edgar C. Polomé är en välkänd forskare inom sitt fält. Det är ett nöje att läsa hans klara och auktoritativa framställning. B. P.

Sentential Complementation and the Lexicon. Studies in Honour of Wim de Geest. Edited by Dany Jaspers, Wim Klooster, Yvan Putseys, Pieter Seuren. 456 s. Dordrecht 1989 (Foris Publications). ISBN 90-6765-415-9. Denna festskrift till professor Wim de Geest, Bryssel, innehåller tjugofem bidrag rörande syntaktiska och lexikala problem, ämnen som speglar festföremålets intresseområden. Några av bidragen tar upp problem från de skandinaviska språken. Hans Bennis och Teun Hoekstra diskuterar i sitt bidrag bl.a. frågan varför svenskan skiljer sig från andra germanska språk i att tillåta passivering vid objekt med infinitiv, ex. av typen *Peter hördes sjunga en sång*. Fritz Beukema och Marcel den Dikken undersöker infinitivmärkets position i olika germanska språk. Lars Hellan skriver om problem med den lexikala analysen av verbavledda substantiv, Christer Platzack om svenskans supinum, och Tarald Taraldsen diskuterar ordföljd i bisatser. Även flera av de andra bidragen har implikationer för beskrivningen av de skandinaviska språken, även om de inte direkt diskuterar skandinaviska data. C. P.

Syntactic Phrase Structure Phenomena in Noun Phrases and Sentences. Edited by Christa Bhatt, Elisabeth Löbel and Claudia Schmidt. IX + 187 s. Amsterdam/Philadelphia 1989 (John Benjamins Publishing Company). (Linguistik Aktuell/Linguistics Today, Volume 6.) ISBN 90-272-2726-8. Denna samling uppsatser presenterades i sektionen "Phrase structure: syntax and semantics" på det tyska lingvistsällskapets tionde möte i Wuppertal i mars 1988. Huvuddelen av uppsatserna tar sin empiriska utgångspunkt i förhållan-

dena i tyskan, men den teoretiska diskussionen är av allmänt lingvistiskt intresse. I centrum för uppmärksamheten står frågan om hur substantivfrasen är strukturerad. Denna fråga är av särskilt intresse för skandinavisk syntaxforskning eftersom de skandinaviska språkens substantivfraser är relativt sett mer komplexa än substantivfraserna i de övriga germanska språken. Huvuddelen av uppsatserna utgår från Abneys DP-analys (DP = 'Determiner Phrase'): bland de fenomen som diskuteras märks kongruens inom substantivfrasen (Susan Olsen), komplementens och attributens position i substantivfrasen (Stefanie Schachtl), samt skillnader och likheter mellan engelska och tyska substantivfraser. C. P.

Tristan et Iseut. Les poèmes français. La saga norroise. Textes originaux et intégraux présentés, traduits et commentés par Daniel Lacroix et Philippe Walter. 667 s. Paris 1989 (Librairie Générale Française. Le Livre de Poche). (Lettres gothiques.) ISBN 2-253-05085-7. Sagan om Tristan och Isolde finns bevarad bara i brottstycken på fornfranska. Här utges, med kommentarer och namnregister, de äldsta av dessa: Bérouls *Le Roman de Tristan*, Thomas' arbete med samma titel, *La Folie Tristan*, *Le lai du Chèvrefeuille* och *Le Donnei des Amants*. Texterna meddelas i "une synthèse provisoire de ce que la philologie et l'histoire littéraire ont apporté aux témoins tristaniens durant ces dernières années." Ingen variantapparat finns; däremot ges, till tjänst för den som inte kan fornfranska, en parallellöversättning till modern franska. Avslutningsvis presenteras för första gången en översättning till franska av den norröna i sig kompletta Tristan-versionen, *Tristrams saga*.

Givetvis har franska litteraturhistoriker störst glädje av boken, men den har också sitt intresse för nordiska forskare som nu får en behändig och lättillgänglig utgåva av de äldsta fornfranska Tristan-texterna. B. P.

Valency. Three Studies on the Linking Power of Verbs. Edited by Finn Sørensen. 71 s. København 1988 (Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck). (Copenhagen Studies on Language. Cebal Series No. 11.) ISBN 87-17-03515-5. Termen VALENS saknar teoretisk status i de flesta grammatiska teorier i dag. Termen täcker ett mer eller mindre väldefinierat område av grammatiska problem som behandlas olika i olika teorier, nämligen problemet om hur vissa enheter (t.ex. verb) kan kombineras med andra enheter (vilka satsdelar, fraser, semantiska roller o.dyl. som verbet specificerar). I den här boken tas valensproblematiken upp utifrån tre skilda teoretiska synvinklar. Christer Platzack beskriver hur dessa problem behandlas inom ramen för den generativa transformationsgrammatiken och Lisbeth Falster Jacobsen visar hur detta görs inom en teoretisk ram som är härledd från den tyska valensskolan. Det tredje bidraget, av Michael Herslund, är det mest originella och intressanta i volymen. Herslund utgår liksom Falster Jacobsen från den tyska valensskolan men argumenterar för en radikal förändring av denna teori, som också tar de grammatiska relationerna i beaktande. C. P.

Fred Weerman, The V2 Conspiracy. A synchronic and a diachronic analysis of verbal positions in Germanic languages. XII + 263 s. Dordrecht 1989 (Foris Publications). (Publications in Language Science 31.) ISBN 90-6765-409-4. Mycket forskning har under 1980-talet, särskilt inom ramen för princip- och parameterteorin, ägnats det s.k. V2-fenomenet, egenskapen att endast ett led får föregå det finita verbet i en huvudsats. De germaniska språken (modern engelska undantagen) uppvisar alla denna egenskap. I den här anmälda avhandlingen ger förf. en översikt över resultaten av denna forskning och föreslår en beskrivning, som tillåter honom att ge svar på frågor av följande typ: (a) Varför finns V2-fenomenet i vissa språk men inte i alla? (b) Varför finns det vanligen fler möjliga positioner för det finita verbet än för det infinita? (c) Varför har huvudsatser och bisatser inte samma ordföljd? (d) Varför har finita satser obligatoriskt utsatt subjekt i vissa språk men inte i andra? (e) Varför har objektssatser inte samma distribution som objekts-NP? (f) Hur förhåller sig samordning och underordning till varandra? Förf. undersöker dessutom om den föreslagna teorin är diakroniskt adekvat: han diskuterar här dels uppkomsten av V2 i tyska och holländska, dels förlusten av V2 i engelska.

Weermans avhandling är mycket ambitiöst upplagd, både teoretiskt och empiriskt: bl.a. kräver han av sin teori att den kan beskriva alla de germaniska V2-språken, även om han i sina studier lägger huvudvikten vid tyska, holländska och engelska data. Tyvärr verkar den föreslagna modellen ha betydande svårigheter med de skandinaviska språken, så som jag visat i en längre anmälan i *Nordic Journal of Linguistics* 1990. Trots detta bör inte minst skandinaviska syntaktiker ha mycket att hämta i Weermans avhandling. C. P.

Yearbook of Morphology. Edited by Geert Booij & Jaap van Marle. 326 s. Dordrecht 1988 (Foris Publications). ISBN 90-6765-376-4 (bound), 90-6765-375-6 (paper). Intresset för morfologi som en relativt självständig språkvetenskaplig deldisciplin har under de senaste åren ökat markant. En viktig bidragande orsak till detta är den allt större betydelse som lexikonet kommit att spela för olika grammatiska teorier. *Yearbook of Morphology*, vars första band härmed anmäles, har till syfte att stödja och förstärka detta nyvaknade intresse för morfologi. Årsbokens mål är att kunna ge en representativ översikt av den nuvarande utvecklingen och de vunna resultaten inom morfologins område. Den första volymen av årsboken innehåller tolv artiklar, däribland flera om huvudled och dess egenskaper (Aronoff, Hoeksema, Roeper, Scalise, Schultink), en recensionsartikel och fem recensioner. Under rubriken Book Notices anmäls ytterligare femton böcker om morfologi. C. P.

Niederdeutsch in Skandinavien. II. Akten des 2. nordischen Symposions 'Niederdeutsch in Skandinavien' in Kopenhagen 18.-20. Mai 1987. Unter Mitwirkung von Kurt Erich Schöndorf herausgegeben von Karl Hyldgaard-Jensen, Vibeke Winge und Birgit Christensen. 266 s. Berlin 1989 (Erich Schmidt Verlag). (Beihefte zur Zeitschrift für Deutsche Philologie. 5.) ISBN 3-503-02286-4. ISSN 0933-0798. Att lågtyskans inflytande på de nordiska språken är ett fruktbart forskningsområde visas av den livaktiga verksamhet med symposier i ämnet som pågår. Den första symposierapporten om "Niederdeutsch in Skandinavien" kom 1987 och anmäldes i ANF 104 (1989):192 f. Här föreligger en andra del, om möjligt ännu mer innehållsrik än den första. Bidragen är uppdelade i fyra områden (artikelförfattarna nämns inom parentes): *Sprachliche Verwandtschaft zwischen Niederdeutsch und den nordischen Sprachen* (Kurt Braunmüller, Laurits Saltveit, Karl Hyldgaard-Jensen), *Expansion des Niederdeutschen innerhalb des nordischen Sprachgebiets* (Robert Peters, Erik Simensen, Märta Åsdahl Holmberg, Ralf-Peter Ritter, Markku Kantola, Vibeke Winge, Hans Valdemar Gregersen), *Niederdeutscher Einfluss auf die nordischen Schriftsprachen des Mittelalters* (Kurt Erich Schöndorf, Lars-Erik Ahlsson, Birgit Christensen, Jette Corfitzen) samt *Niederdeutsche Beeinflussung der gesprochenen Sprache in Skandinavien* (Magda Nyberg, Egil Pettersen, Arne Torp, Hans-Peter Naumann).

Enligt bokens förord hölls det tredje symposiet i ämnet i Uppsala den 17-20 augusti 1989. B. P.

Klaus von See, Mythos und Theologie im skandinavischen Hochmittelalter. 167 s. Heidelberg 1988 (Carl Winter Universitätsverlag). (Skandinavistische Arbeiten. Band 8.) ISBN 3-533-04119-0. Vilket är det fundamentala syftet bakom den fornvästnordiska litteraturen och särskilt Snorres arbeten? Hur förhåller sig hedendom till kristendom i denna litteratur? Vad ville, djupast sett, Snorre och för oss anonyma kolleger till honom när de räddade den hedniska mytologin och bilden av det förkristna isländska samhället från glömskan? Modern forskning har ibland velat tillskriva denna litteratur mycket speciella syften på linje med högmedeltida teologiska teoribildningar: man har t.ex. velat se den fornvästnordiska litteraturen som ett tillrättat vittnesbörd om den naturalis religio som föregår kristendomen, man har velat se Snorre-Eddan som en djävulslära, en demonologi, man har menat att isländsk mentalitet och isländsk historia framställs i litteraturen på så sätt att de skulle harmoniera med vissa kristna idéer som i sin tur skulle stödja islänningarnas strävan till nationell självständighet gentemot den norska kungamakten.

I förevarande arbete vill förf. polemisera mot vad han kallar "teologisering" av den fornvästnordiska litteraturen. Han menar att texterna motsäger eller åtminstone inte kan avinnas tillräckligt stöd för sådana tolkningar som de refererade. Han underkänner i det sammanhanget Snorre-Eddans prolog som anvisning till hur resten av verket skall förstås och fränkänner Snorre författarskapet till prologen. Själv vill förf. tolka synen på hedendom och

kristendom i den fornvästnordiska litteraturen mera enkelt och traditionellt: han ser denna litteratur som ett led i en kamp mot historielöshet och nationell identitetsförlust, som ett medel att rädda det hedniska kulturarvet, så att detta tillsammans med kristendomen skall kunna utgöra bas för ett nordiskt kulturellt "särmedvetande". D. K.

Working Papers in Scandinavian Syntax, Volume 44. Special Issue on Comparative Germanic Syntax. Edited by Lars Olof Delsing, Cecilia Falk, Christer Platzack. 170 s. Lund 1989 (Lunds universitet. Institutionen för nordiska språk). ISBN 91-7970-916-8. Sedan 1984 anordnas varje år ett symposium för jämförande germansk syntaxforskning, *Workshop on Comparative Germanic Syntax*. Det sjätte symposiet i denna serie hölls 1989 i Lund, och liksom efter det fjärde symposiet i serien (Montréal 1987, se ANF:s litteraturkrönika 1988) har huvuddelen av bidragen (elva av arton) samlats i en särskild volym. Bidragen tar upp vitt skilda aspekter på jämförande germansk syntax: här skall endast omnämnas de som har anknytning till de nordiska språken. Tre författare (Tor Åfarli, Kjartan Ottósson, Charlotte Reinholtz) diskuterar olika sätt att beskriva det s.k. V2-fenomenet i germanska språk, d.v.s. det faktum att det finita verbet normalt står på andra plats i en påståendesats. Jan Anward tar upp begränsningar på passiv i svenskan och engelskan, Cecilia Falk diskuterar existentialkonstruktionen och Sten Vikner beskriver dubbla objekt och s.k. object shift (möjligheten att ha lätta objekt före eller efter negation i satser av typen *jag slog honom intel/jag slog inte honom*). Lars Hellan tar i sitt bidrag A Two Level X-bar System upp en principiellt viktig fråga för beskrivningen av språks frasstrukturer. C. P.

ÜberBrücken. Festschrift für Ulrich Groenke zum 65. Geburtstag. Herausgegeben von Knut Brynhildsvoll. XVII + 514 s. Hamburg 1989 (Helmuth Buske Verlag). ISBN 3-87118-884-0. Professorn i nordistik vid universitetet i Köln, Ulrich Groenke, förärades på sin 65-årsdag denna digra festschrift, som, förutom sedvanlig Tabula Gratulatoria och förteckning över festföremålets skrifter, innehåller 29 uppsatser och en kort levnadsbeskrivning. Groenkes huvudintressen omfattar förutom de skandinaviska språken också finska, vilket återspeglas i flera av uppsatserna. Bidragen är indelade i fem ämnesgrupper: lingvistik, medeltidskunskap, översättningsvetenskap, litteraturvetenskap och realiakunskap. Flera uppsatser rör isländska ämnen. Janez Orešnik skriver om vokalkvantitet i modern isländska, Svavar Sigmundsson gör en jämförelse mellan isländska och tyska principer för ordbildning och Ernst Walter studerar sammansatta substantiv i tidig fornvästnordisk översättningslitteratur. Mer litteraturvetenskapligt inriktade är Heinrich Becks studie av Völundarkvida, Anatoly Libermans essä om optiska illusioner och identitetsförväxlingar i den fornisländska litteraturen samt Hans Schottmanns studie av berättartekniken i Hrafinkelssagan. Bland studier om övriga

nordiska språk kan nämnas Mona Göpels funderingar kring motiv i Strindbergs "Dödsdansen" och Helmut Blochwitz studie av komiska inslag hos Kielland. C. P.

*

Theodore M. Andersson & William Ian Miller, Law and Literature in Medieval Iceland. Ljósvefninga saga and Valla-Ljóts saga. XVIII + 329 s. Stanford, California 1989 (Stanford University Press). ISBN 0-8047-1532-7. Föreliggande volym innehåller den första fullständiga engelska översättningen av *Ljósvefninga saga*; därtill kommer en engelsk översättning av *Valla-Ljóts saga*. Volymen inleds med en omfattande introduktion på drygt 100 sidor. I introduktionens första kapitel utreds relationen mellan sagorna och det sociala system inom vilket de utspelas, med betoning på de juridiska aspekterna, i dess andra kapitel diskuteras de två sagorna närmare, och deras relation till övrig medeltida litteratur utreds. Boken avslutas med en lista över de personer som uppträder i sagorna och släkträden för de viktigaste släkterna, en bibliografi i urval samt ett namnregister. C. P.

Festskrift til Finn Hødnebo 29. desember 1989. Redigert av Bjørn Eithun, Eyvind Fjeld Halvorsen, Magnus Rindal, Erik Simensen. 325 s. Oslo 1989 (Novus forlag). ISBN 82-7099-153-8. Lexikografen, textutgivaren och kulturhistorikern professor Finn Hødnebo har fyllt sjuttio år och på sedvanligt sätt hedrats med en festskrift. Ämnena kretsar kring norrön filologi, äldre nordisk språkhistoria och lexikografi. Att här redogöra för alla de 22 bidrag som ingår skulle bli för utrymmeskrävande; det får räcka med några subjektivt valda smakprov. Jakob Benediktsson presenterar kortfattat en hittills förbisedd men textkritiskt relevant handskrift av *Stjórn III*. Bjarne Fidjestøl diskuterar expletivpartikeln som dateringskriterium för fornvästnordisk poesi. Eyvind Fjeld Halvorsen skriver om ändelsevokalerna i Eidsivatings kristenrätt i OUB 317, 4:o. Alfred Jakobsen dryftar frågan om nationalitetstillhörigheten för översättaren av *Erex saga*, och Stefán Karlsson kommer in på ett liknande problem beträffande *Karlamagnús saga*. Hallvard Lie ger några tänkvärda nytolkningar av skildringen i *Egils saga* av skaldens sista tid, och Else Mundal demonstrerar hur en bokstavstrogen läsning av slutet i *Völuspá* insatt i ett nytt sammanhang kan ge bättre konsekvens åt dikten. Egil Pettersen prövar frågan om det har funnits vokalharmoni i äldre sørvestlandsk, och Kjell Venås diskuterar, efter en idé av Lis Jacobsen, temat *Kvinne og mann i Gulatingslova*. De anförda exemplen kan räcka för att ge en bild av festskriftens spännvidd och halt. B. P.

Halldór Ármann Sigurðsson, Verbal Syntax and Case in Icelandic In a Comparative GB Approach. 378 s. Lund 1979 (Department of Scandinavian Languages, University of Lund). ISBN 91-7900-658-2. I denna internationellt

redan uppmärksammade avhandling ger förf. en bred översikt över teoretiska och empiriska problem i samband med beskrivningen av satsbyggnaden i modern isländska, till en del också i jämförelse med satsbyggnaden i övriga skandinaviska språk, engelska och tyska. Inledningsvis diskuterar förf. olika hypoteser om isländsk satsstruktur och koncentrerar sig därefter på frågor som rör samspelet mellan kasus och verbsyntax. Ett kapitel ägnas åt olika typer av infinitivkonstruktioner, ett annat åt olika slag av underförstådda nominalfraser (referentiella och expletiva tomma subjekt i finita och infinita satser). I kapitlet "Case percolation" utvecklar förf. en intressant teori för utdelningen av kasus. I avhandlingens längsta kapitel, "Promotion, theta-selection and Case", beskriver förf. bl.a. existentialsatser, passivkonstruktioner, mediala verbformer och satser med oblika subjekt. Förf. kan på flera punkter visa att tidigare beskrivningar av dessa fenomen inte är tillräckliga.

Halldór Sigurðsson innehållsrika avhandling är både empiriskt och teoretiskt en guldgruva för den som forskar i modern isländsk syntax. Diskussionen håller genomgående en hög kvalitet, och förf. argumenterar skickligt för sina beskrivningar. Naturligtvis finns det kontroversiella inslag i avhandlingen: ett sådant är påståendet att infinitivfrasens tankesubjekt måste vara försett med abstrakt kasus, en hypotes som dock får gott stöd av kongruensförhållandena i infinitivfraser med predikativ. Det råder ingen tvekan om att forskningen om skandinavisk syntax i allmänhet och modern isländsk syntax i synnerhet tagit ett betydande steg framåt i och med tillkomsten av denna bok.

C. P.

Jónas Kristjánsson, Eddas and Sagas. Iceland's Medieval Literature. Translated by Peter Foote. 443 s. + 19 färgplanscher och 2 kartor. Reykjavík 1988 (Hið íslenska bókmenntafélag). Jónas Kristjánsson är chef för Arnarnáttúruinstitútið i Reykjavík. Han publicerade ursprungligen föreliggande arbete på isländska i ett verk om Islands historia, avsett för en isländsk läsekrets och utgivet för att fira elvahundraårsminnet av Islands kolonisation 874. Den nu översatta versionen är något utvidgad. Den formar sig till en bred framställning av isländsk litteratur fram till reformationen, där eddadikterna får ungefär 60 sidor, skaldedikterna 30, lagar, genealogier och Landnámabók sammanlagt 20, helgonlegender 12, kungasagorna 44, samtidssagorna 24, islänningasagorna 96 och övriga genrer – þættir, riddar- och hjáltesagor, Jónsbok, folkvisor, rímur samt yngre religiös och världslig poesi – 91. Genrernas förhistoria, avgränsningar och karakteristiska diskuterar ingående, och de enskilda verkens tillkomsttid, stil, personteckning och övriga särdrag analyseras utförligt. Det framgår klart att Jónas Kristjánsson inte bara är en specialist med säker kännedom om hela den väldiga forskningen kring den behandlade litteraturen; han är också en entusiastisk men inte okritisk läsare av den och har uppenbarligen personlig bekantskap med de texter som han skriver om och som han inte drar sig för att värdera, i

personliga ordalag som inte blir sämre i Peter Footes eleganta översättning. *Eddas and Sagas* förtjänar att bli ett standardverk för alla som studerar den isländska medeltidslitteraturen. B. P.

Mottuls saga, edited by Marianne E. Kalinke. With an Edition of *Le Lai du cort mantel* by Philip E. Bennett. CLI+108 s. Copenhagen 1987 (C.A. Reitzels forlag). (Editiones Arnarnagnæanæ, Series B, vol. 30.) ISBN 87-7421-612-0. *Mottuls saga* är en norrön prosabearbetning av det fornfranska poemet *Le Lai du cort mantel*, troligen tillkommen på initiativ av den norske kungen Hákon Hákonarson (1217–63). Både den franska texten och den norröna bearbetningen presenteras här i kritiska parallellutgåvor, den franska på vänstersidan av uppslaget och motsvarande parti av den norröna bearbetningen på högersidan. Den norröna texten ges i två eller tre olika versioner, beroende på handskriftsläget. Textdelen följs av en kommentar och en översättning av de olika norröna textpartierna till engelska.

Marianne Kalinke har försett sin utgåva med en utförlig inledning, där hon bl.a. ger en litteraturvetenskaplig bakgrund till den utgivna texten och diskuterar vilken version av den fornfranska texten som kan ha legat till grund för den norröna bearbetningen. Hon ger också en översikt över tidigare utgåvor och presenterar en noggrann genomgång av de olika norröna handskrifterna, som utmynnar i ett förslag till stemma. C. P.

Sagas of the Icelanders. A Book of Essays. Edited by John Tucker. IX + 383 s. New York & London 1989 (Garland). ISBN 0-8240-8387-3. I den här boken har John Tucker samlat 15 tidigare publicerade uppsatser om isländska sagor; de äldsta bidragen är från 1970, det yngsta från 1986. I samband med publiceringen har smärre förändringar gjorts i texterna. Det enda nyskrivna bidraget är Tuckers inledande introduktion. Syftet med samlingen är att ge icke-specialisten en översikt över nyare forskning runt de isländska sagorna.

De fyra inledande uppsatserna (Hermann Pálsson, Theodore M. Anderson, Lars Lönnroth och Jenny Jochens) tar upp allmänna frågor rörande de isländska sagorna; därefter följer uppsatser som behandlar specifika sagor: Margaret Clunies Ross och Preben Meulengracht Sørensen skriver båda om Egils saga, Ursula Dronke om Laxdæla och Jesse Byock om Eyrbyggja saga. Tre uppsatser behandlar teman ur Njáls saga (Constance B. Heatt, Carol J. Clover och William Ian Miller). Slutligen skriver Russell Poole om Gunnlaugs saga Ormstungu, Robert Cook om Grettis saga, John Lindow om Bandamanna saga och Óskar Halldórsson om Hrafnkels saga.

Det är ett utmärkt initiativ som John Tucker har tagit när han samlat dessa läsvärda uppsatser i en volym. C. P.

Terje Spurkland, Innføring i norrønt språk. 173 s. Oslo 1989 (Universitetsforlaget). ISBN 82-00-02703-1. Denna lärobok i klassisk fornvästnordiska (normaliserad isländska från mitten av 1200-talet) vänder sig i första hand till dem som tidigare inte stiftat bekantskap med ämnet. Dispositionen är den normala för grammatikor av detta slag; efter en kortare inledning följer elva sidor ljudlära, hundra sidor morfologi och knappt trettio sidor syntax. Boken avslutas med ett ordregister. I inledningen poängterar förf. att hans syfte är att ge en synkron översikt över den klassiska fornvästnordiskan, där diakrona aspekter endast tas med i beskrivningen när de underlättar förståelsen av det beskrivna språksystemet. Varje kapitel avslutas med övningsuppgifter. I det stora hela ger Spurklands bok ett gott intryck, även om man naturligtvis kan ha annan uppfattning än förf. om vad som ovillkorligen bör finnas med i en lärobok av denna typ.

C. P.

To islandske bispekrøniker. Fortælling om Ísleif. Hungervækker. Oversat med indledning, noter og efterord af Agnete Loth. 96 s. Odense 1989 (Odense Universitetsforlag). ISBN 87-7492-739-6. I två fristående biskopskrönikor berättas om de äldsta biskoparna på Islands sydliga biskopssäte, Skálholt. Den ena krönikan är mycket kort – två och en halv sida i trycket – och berättar om Islands förste biskop, Ísleifr Gizurarson, i två heterogena och ganska opersonligt skrivna episoder. Den andra är en betydligt fylligare krönika, delvis hållen i en mycket personlig ton, om de fem första biskoparna på Skálholt (alltså även Ísleifr Gizurarson). Ingen av dem har tidigare översatts till danska. De presenteras här i en dansk språkdräkt vars kvaliteter garanteras av översättarnamnet. Agnete Loth står också för en initierad inledning och mycket informativa noter.

B. P.

Úr Döllum til Dala. Guðbrandur Vigfússon Centenary Essays. Edited by Rory McTurk and Andrew Wawn. IX + 327 s. Leeds 1989 (Leeds Studies in English). (Leeds Texts and Monographs. New Series. 11.) ISBN 0-902296-21-3. ISSN 0075-8574. Úr Döllum – från dalarna i Yorkshire – til Dala – till Guðbrandur Vigfússon från Dalasýsla – kommer detta samlingsverk till hundraårsminnet av Guðbrandurs (1827–1889) dödsdag. Fjorton forskare medverkar med norröna studier, flera av dem med bidrag som direkt anknyter till Guðbrandur och hans forskning (man saknar dock en bibliografi över Guðbrandurs arbeten). B.S. Benedikz presenterar ”a biographical sketch” av Guðbrandurs liv. Ursula Dronke skriver om *Corpus Poeticum Boreale* och Svavar Sigmundsson om Guðbrandurs insatser i Cleasby-Vigfússonens *An Icelandic-English Dictionary*. Svavars slutomdöme är att Guðbrandurs omarbetning av Cleasbys samlingar var ytterst genomgripande och resulterade i ”one of the most remarkable and useful dictionaries yet to have been made of the ancient language of Iceland”. Andra bidrag berör sagor som Guðbrandur har givit ut eller forskat i: *Ljósvetninga saga* (Theodore M. Andersson), *Hallfreðar saga* (Robert Cook) och *Eyrbyggja saga* (Vésteinn Ólason).

Övriga ämnen som behandlas är Tors färd till Utgårdaloke och mytens eventuella förbindelser med keltisk tradition (Michael Chesnutt), distributionen av *fyr(ir) sakir (sakar)* kontra *sakir* som dateringsmöjlighet i 1200- och 1300-talets isländska prosa (Peter Hallberg), Gunnar Gunnarsson och isländska folksagor (Sveinn Skorri Höskuldsson), sagorna, Snorre och skaldediktningen (O. D. Macrae-Gibson), *The wife's lament* och *Skírnismál* (P. R. Orton), lösa och fasta fornfyndets betydelse för den muntliga traditionen på Island (Richard Perkins), skaldediktningens poetik (Margaret Clunies Ross) och Snorres inställning till poesi (Sverrir Tómasson). B. P.

Vafprúðnismál. Edited by Tim William Machan. 106 s. Cambridge 1988 (Durham Medieval Texts, number 6). ISBN 0-9505989-5-X. ISSN 0955-0666. Denna utgåva är huvudsakligen avsedd för inte alltför avancerade studenter, vilket bl.a. yttrar sig i en utförlig inledning, där dikten sätts in i sitt sammanhang och studeras med avseende på t.ex. mytologisk bakgrund, struktur och versmått, i pedagogiskt utformade kommentarer till enskilda avsnitt i dikten och i en noggrann, men inte fullständig glossar. Även forskare kan emellertid ha glädje av arbetet, vilket ger en initierad forskningsöversikt och är försett med "textual notes" som meddelar väsentligare varianter.

Själva textutgåvan presenteras i en version som är mindre normaliserad än man väntar sig i ett arbete av lärobokskaraktär. Sålunda återges, i enlighet med originalet, /ð/ både som ð, þ och d. Däremot normaliseras vokaltecknen a, o, q, æ, e och e, men utan att principerna för detta klagörs på ett sätt som är begripligt för andra läsare än sådana med mycket goda kunskaper om den norröna fonologien.

En detaljanmärkning är att Rökstenen s. 76 kallas för "the famous Røk stone". En inte alltför kunnig student bibringas därmed oundvikligen intrycket att runstenens namn innehåller en motsvarighet till det fornvästnordiska *røk*. B. P.

*

Reidar Astås, Kirkelig/skolastisk terminologi i et morsmålsverk fra middelalderen. 143 s. Oslo 1989 (Novus forlag). ISBN 82-7099-151-1. Den kristna terminologien i fornnordiska texter har tidigare undersökts av forskare som C. R. Unger, R. Keyser, Bernhard Kahle, Carl-Eric Thors, Ernst Walter och Peter Hallberg. Här fördjupar Astås studiet genom att undersöka det religiösa språket i *Stjórn I*. Ordförrådet grupperas efter terminologiska huvudområden som Kyrkan och kristenheten, Tron, Gudsbegreppet, Kristus, Människan, Synden och Nåden. I sin sammanfattning påpekar förf. att det på vissa områden förelåg en väl etablerad fornvästnordisk terminologi vid tiden för det undersökta verkets tillkomst, medan på andra språkbruket var mer flytande. Att *Stjórn I* kom till, "førte tydeligvis utbyggingen av kirkelig og skolastisk terminologi på norrønt mål et langt stykke videre i forhold til før", summerar Astås.

I bibliografien nämns inte att Peter Hallbergs artikel om bildspråket i det religiösa fornvästnordiska språket, som trycktes första gången i en symposierapport 1985, förekommer också i en, för att citera förf., "revised and much enlarged version" i ANF 102 (1987). I samma nummer av ANF finns f.ö. också en (bibliograferad) artikel av Astås om bibelbruk i Kongespeilet.

B. P.

Ernst Håkon Jahr, Utsyn over norsk språkhistorie etter 1814. 95 s. Oslo 1989 (Novus forlag). ISBN 82-7099-147-3. Detta är en reviderad och kompletterad separatutgåva av ett kapitel ur samlingsverket Vårt eget språk (red. Egil Børre Johnsen, Oslo 1987). Boken handlar helt och hållet om den norska språkstriden och därmed sammanhängande språkplanering. Den löpande framställningen ägnas åt själva striden och dess sociala och ideologiska bakgrund, medan litterära prover på olika språkformer samt lingvistiska hårddata om språkformers egenart och språkreformers innebörd presenteras i separata textutor. Framställningen är i allra bästa mening lättillgänglig; layout och typografi är mycket läsarvänliga, ett rikligt bildmaterial stimulerar engagemanget och framför allt är texten mycket välskriven. Händelsekedjorna beskrivs åskådligt samtidigt som förf. har ett så klart perspektiv på sitt ämne att han, vilket ju är en prestation, kan även för icke-norrmän tydliggöra logiken bakom absurditeten i den norska språkstriden. Stridens böljegang under decennier och århundraden gör läsningen direkt spännande.

D. K.

Ernst Håkon Jahr & Ove Lorentz (red./eds.), Syntaks/Syntax. 418 s. Oslo 1989 (Novus forlag). (Studier i norsk språkvitenskap/Studies in Norwegian Linguistics. 4.) ISBN 82-7099-140-6. ISSN 0333-4023. Med sin antologi om norsk syntax fortsätter paret Jahr-Lorentz sin värdefulla utgivning av metodiskt och lärdomshistoriskt intressanta artiklar om det norska språket. Att syntaxen har tilldragit sig forskningens intresse först på senare tid visas på ett mycket påtagligt sätt av bidragens tillkomsttid: endast tre av de sammanlagt 22 artiklarna är publicerade före 1959. De äldre bidragen är skrivna av Knud Knudsen (1847), Alfred Jensen (1916) och Olav Næs (1933). Bland senare artikelförfattare märks Einar Lundeby, Eskil Hanssen, Thorstein Fretheim, Knut Tarald Taraldsen, Ernst Håkon Jahr, Jan Terje Faarlund och Lars Hellan. Boken avslutas med en givande bibliografi över norsk syntax.

Det återstår bara att önska att utgivarna får fullborda sin framgångsrika verksamhet genom att de ges tillfälle att publicera det i förordet till den tredje delen utlovade samlingsverket om norsk språkhistoria.

B. P.

Knud Knudsen, Reiseminner. Hefte V. 1868–1878. Utgitt av Bymålslaget. S. 449–560. Oslo 1989 (Det norske samlaget). ISBN 82-521-3448-3. Skolmannen och språkpolitikern Knud Knudsen (1812–1895) hade för vana att som vuxen

tillbringa somrarna på resande fot i Norge, till fots, ridande, i vagn, på båt och på järnväg. Hans reseminnen, som till största delen består av bearbetningar omkring 1890 av dagboksanteckningar, är av stort kultur- och lokalhistoriskt intresse och utges häftesvis som ett bihang till *Maal og Minne*. Det nu utgivna häftet omfattar tiden 1868–1878 och skildrar bl.a. en strapatsrik resa i den norska Finnmarken samt besök i Tromsø och Trondheim, Kongsberg, Gudbrandsdalen och Sandefjord.

Komplett kommer *Reiseminner* att bli en bok på mer än 700 sidor. B. P.

Helge Lødrup, Norske hypotagmer. En LFG-beskrivelse av ikke-verbale hypotagmer. 303 s. Oslo 1989 (Novus). (Oslo-studier i språkvitenskap. 4.) ISBN 82-7099-146-5. De icke-verbala hypotagm som står i centrum för intresset i denna bok är norska nominalfraser och adjektivfraser, medan andra icke-verbala hypotagm som adverbfraser, prepositionsfraser och kvantifierarfraser endast berörs flyktigt. Förf. har valt att presentera sin beskrivning inom ramen för den lexikalisk-funktionella grammatikmodellen. Denna modell är, liksom den i dag helt dominerande princip- och parameterteorin, utvecklad ur den klassiska transformationsgrammatiken, och skiljer sig från princip- och parameterteorin främst genom att den ser de syntaktiska funktionerna som primitiva element i beskrivningen. Förf. påpekar att hans syfte är att beskriva, inte att utveckla teorin eller att jämföra olika teorier. I vissa avseenden är dock Lødrups bok ett inlägg i den teoretiska debatten: han finner i sin beskrivning av de olika frastyperna stöd för fyra centrala antaganden som i flera avseenden avviker från vad som är gängse inom modellen.

Lødrups bok innehåller en mängd intressanta beskrivningar av olika aspekter hos de frastyper som han valt att undersöka. Särskilt avsnittet om adjektivfraser är rikt på originella iakttagelser och fruktbara uppslag, men även nominalfrasavsnittet har flera värdefulla inslag. Det länder förf. till heder att han vågat sig på att undersöka frastyper som inte haft någon central roll i den lingvistiska litteraturen under de senare åren, och härigenom förtjänar hans arbete att uppmärksammas också av lingvister med annan teoretisk bakgrund. C. P.

Tor A. Åfarli, The Syntax of Norwegian Passive Constructions. 249 s. Trondheim 1989 (Department of Linguistics, University of Trondheim). (Working Papers in Linguistics. 9.) ISSN 0802-3956. Denna studie av passiva konstruktioner i norskan, utförd inom ramen för princip- och parameterteorin, har två syften. För det första vill förf. göra troligt att passivens morfologiska markering representerar den tematiska roll som är knuten till subjektet vid motsvarande aktiva verb, och att det passiva verbet inte skiljer sig från sin aktiva motsvarighet med avseende på förmågan att dela ut kasus. För det andra vill förf. visa att det är fruktbart att anta trädstrukturer också för de lexikala representationerna och att satsens djupstruktur bildas genom att olika lexikala delstrukturer kombineras till en helhet.

Åfarlis studie innehåller flera intressanta delanalyser; bl.a. ger förf. en förklaring till varför inte alla verb kan förekomma i passiv form. De ergativa verben ägnas relativt stort utrymme, och deras likheter och olikheter med de passiva verben utreds. Förf. jämför också norskans passivkonstruktion med passivkonstruktionen i engelska och föreslår en parametrisk skillnad mellan språken som förklarar varför engelskan inte kan ha opersonlig passivum.

I flera avseenden gör dock Åfarlis studie ett ofärdigt intryck, något som motiverar dess publicering som "working paper". Frånsett rena typografiska skönhetsfläckar som rubriker nederst på sidan och s. 34 placerad som s. 160 finns det brister i den vetenskapliga argumentationen. Allvarligast är kanske att förf. på några centrala punkter gör för beskrivningen absolut nödvändiga antaganden utan att han bemödar sig om att ge oberoende stöd för dessa.

C. P.

*

Sture Allén, Martin Gellerstam, Sven-Göran Malmgren, Orden speglar samhället. 135 s. Stockholm 1989 (Allmänna Förlaget). (Forskningens frontlinjer.) ISBN 91-38-90844-1. I detta populärvetenskapliga verk svarar Sture Allén för ett kapitel om förnamn, Sven-Göran Malmgren för ett avsnitt om det politiska språket och Martin Gellerstam för återstoden. Förutom ett allmänt avsnitt om ordförrådet som samhällspegel tas frågor upp som ofta förekommer (eller borde förekomma) i allmänhetens diskussion om språkfrågor på ordnivå: hur många ord det finns i svenskan, hur samhällsutvecklingen avspeglas i språket, riksdagspartiernas språk, samhällets produktion av termer, svenskan i översättningar från engelskan, våra förnamn. Man fäster sig vid den pedagogiskt mycket skickligt genomförda diskussionen om antalet ord i svenskan, förbluffas över hur lätt det är att avslöja partitillhörighet i riksdagen genom ordvalet (*exploatera, förtrycka* och *skattefusk* förekommer oftast hos (vpk), *trygghet* hos (s), *livskvalitet* hos (c), *humanitär* hos (fp) samt *valfrihet, tvång* och *krångel* hos (m)) och ler roat åt hur svårt det är att åstadkomma idiomatiska översättningar t.o.m. från ett så närbesläktat språk som engelskan. Andra avsnitt hade varit värda att nämna: detta är populärvetenskap när den är som bäst.

B. P.

Åsa Brumark, Blindness and the Context of Language Acquisition. 227 s. Stockholm 1989 (Stockholms universitet. Institutionen för nordiska språk). (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet. MINS nr. 31.) ISBN 91-86762-18-4. ISSN 0348-3568. Detta är den tredje avhandlingen inom ramen för projektet "Blindness and Communication", lett av professor Ragnhild Söderbergh (de tidigare är Karin Junefelts *Blindness and Child-Adjusted Communication*, Sthlm 1987, och Lennart Helspongs *Regulation of Dialogue. A Theoretical Model of Conversation with an Empirical Application*, Sthlm 1988, anmäld i ANF:s litteraturkrönika 1988).

Brumark studerar i sin avhandling tre fall av tidig kommunikation mellan moder och barn: i det ena mor-barn-paret var modern blind och barnet seende, i det andra var modern seende och barnet blint, medan både moder och barn var seende i det tredje paret. Syftet är bl.a. att beskriva sådana drag i kommunikationen som kan visa på olika grad av kontextuellt beroende; särskilt uppehåller förf. sig vid hur dessa drag samspelar med barnets ålder och med eventuell blindhet hos någon av parterna. Förf. studerar också samspelet mellan kontextfaktorer av detta slag och barnets utveckling mot att bli en med modern mera jämbördig samtalspartner, samt hur modern anpassar sitt kommunikativa beteende efter barnets förmåga att delta i kommunikationen. Inte oväntat visade det sig att modern hade svårare att anpassa sig efter barnets behov när någon av parterna i samtalet var blind.

C. P.

Gunilla Byrman, Graviditetsuttryck i svenskan. 252 s. Lund 1989 (Lund University Press). (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. A 44.) ISBN 91-7966-077-0. Att en kvinna är med barn kan uttryckas på många olika sätt. I den här intressanta avhandlingen dokumenteras variantrikedomen i svenskan, och de olika uttrycken analyseras med avseende på deras referens, fraseologi och bildspråk. Graviditetsuttrycken refererar vanligen till någon av graviditetens faser: (a) samlagen och ingången i tillståndet refereras till i fraser av typen *Han har gjort henne i omständigheter* och *Hon har fått en bulle i ugnen*, (b) livet under graviditeten i fraser som *de väntar småfolk* och *hon är med barn* och (c) förlossningen och föräldraskapet i fraser som *hon är till reds att flyga i halvorn* och *där kommer småfrämmande*. Förf. kan visa att det finns bestämda mönster för hur graviditetsuttryck är uppbyggda, och att de olika uttrycken för att graviditet föreligger kan visa på mycket skiftande attityder till havandeskapet. Förf. studerar också graviditetsuttryck i äldre svenska och ägnar ett kapitel åt graviditetsuttryck med regional och lokal anknytning. I avhandlingens andra del presenteras en lista på över tusen graviditetsuttryck med uppgifter om bruklighet och källa, excerperade huvudsakligen ur dialekt- och folkminnesarkivens samlingar samt ur svar på en egen frågelista. I vissa fall ger förf. även etymologiska uppgifter om uttrycken. Avhandlingen visar på ett mycket tydligt sätt hur ett känsligt, närmast tabubelagt ämne ger upphov till en mycket rik flora av mer eller mindre genomskinliga uttryck. Byrmans undersökning är härigenom intressant både för språkforskare och etnologer.

C. P.

Ann-Cathrine Edlund, Sjöfatt och svarttjäder. Studier över säljägares noard för säl inom det bottniska området och östersjöområdet. 59 s. Umeå 1989. (Center for arctic cultural research, Umeå university). (Research reports. Nr 15.) ISSN 0283-9717. I denna rapport beskriver förf. först sälarter och gamla tiders säljakt på undersökningsområdet samt refererar och diskuterar utifrån internationell litteratur fakta och teorier kring språktabu. Vi vet att språktabu-

bu i Nordeuropa inte minst är belagt från "maritima miljöer". Ur ett icke redovisat grundmaterial om ca 200 svenska beteckningar för '(variant av) säl', hämtade från områdena kring Östersjön–Bottenhavet–Bottenviken, lyfter förf. fram ett tjugotal ord som hon utifrån det ena eller andra kriteriet misstänker vara noard: ord som består av eller innehåller en beteckning för ett annat djur än säl (t.ex. *iskatt*), ord som troligen lånats från estniskan eller finskan eller samiskan (t.ex. *rok*, samiskt *rokka*), deskriptiva beteckningar (t.ex. *rödbröstare*) o.s.v. Förf. har uppenbarligen rätt i att säljakten med sitt skygga byte och sina faror för jägaren i en förvisso maritim miljö måste ha gett sållsynt god psykologisk grogrund för språktabu, och det finns gamla källor som styrker detta. Men som vanligt är det, när tabuföreställningarna sedan länge är glömda, mycket svårt att visa vilka ord i en av många skäl rik synonymik som varit noard eller använda själva orden som bevis för att tabut existerat. Förf. kringgärdar klokt nog sina resultat med reservationer.

D. K.

Lena Ekberg, Gå till anfall och falla i sömn. En strukturell och funktionell beskrivning av abstrakta övergångsfraser. 187 s. Lund 1989 (Lund University Press). (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. A 43.) ISBN 91-7966-066-5. Ämnet för denna avhandling är verbfraser sådana som *falla i sömn*, *gå till anfall*, *komma till besinning*, *råka i raseri*. Fraserna betecknar övergång från ett mänskligt tillstånd eller en mänsklig aktivitet till ett annat/en annan och har en enhetlig, härledbar betydelse som till sin kärna är densamma som hos enkla verb eller adjektivkonstruktioner såsom *somna* eller *bli rasande*. Författaren undersöker frasernas ställning i språksystemet och deras sätt att fungera jämfört med de enklare, väsentligen synonyma uttrycken. Fraserna har en något lägre lexikaliseringsgrad än de icke semantiskt härledbara, d.v.s. "ogenomskinliga" idiomerna av typen *komma på kant (med någon)*. De låter sig inordnas i bestämda semantiska fält på olika nivåer, typ (i hierarkisk ordning) Verksamhet/Yttre tillstånd – Tvång/Beroende – [- intention] – [+ ekonomisk]: *komma i beroende*; *komma, råka i förlägenhet*; *komma, råka i skuld*. Det finns semantiska regler för hur verb, preposition och substantiv kombineras i fraserna; märk t.ex. att det intentionella *gå* inte passar till de nyss citerade icke-intentionella substantiven. I förhållande till de närmast motsvarande enklare uttrycken kan de abstrakta övergångsfraserna t.ex. ändra intentionaliteten (*komma i samspråk* visavi *samtala*) och förstås aktionsarten (*gå i strejk* – *strejka*), eller de kan särskilt framhäva en punktuell aktionsart (*råka i raseri* – *bli rasande*). Det kan visas att eventuella komplement hänför sig till hela frasen och inte bara till substantivet. I jämförelse med de enklare uttrycken kan fraserna lättare avvara komplement (*hon kom till undsättning* – **hon undsatte*).

Förf. håller ihop sina iakttagelser, de ovan refererade och alla de andra, i ett sammanhängande tankebygge. Hon skriver måttat men mycket klart.

D. K.

Gustaf Ericsson, Folklivet i Åkers och Rekarne härad. 1. Arbete och redskap. Anteckningar för 1830–1840-talen utgivna av Magdalena Hellquist. LXXXVIII + 208 s. Uppsala 1989 (Dialekt- och folkminnesarkivet, Uppsala). (Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. B:18.) ISBN 91-85540-42-0. ISSN 0348-4483. En av 1800-talets verkligt stora upptecknare och samlare var metallarbetaren Gustaf Ericsson (1820–94). Hans uppteckningar av folkminnen och dialekt från Åkers och Rekarne härad i Sörmland, d.v.s. trakterna kring Eskilstuna och Strängnäs, har nu efter 150 år börjat publiceras. Utgivare är Magdalena Hellquist, arkivarie vid Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala, där huvuddelen av Ericssons samlingar är förvarade. I den nu utkomna första delen skildrar Magdalena Hellquist inledningsvis Gustaf Ericssons liv och Sven-Bertil Jansson tecknar honom som folkminnessamlare. Båda belyser hans märkliga sociala situation: han levde tidvis närmast i misär men betydde under hela denna tid mycket för forskarvärlden, representerad av Södermanlands Fornminnesförening och kretsen kring J. A. Lundell och tidskriften Svenska landsmål i Uppsala. I den nu utgivna delen, som noga följer Gustaf Ericssons handskrift, behandlar han lanthushållningen: åkerbruket, ängarna, husdjuren, hägnaderna, hemman och lägenheter. Han ger oss en ytterst sakkunnig dokumentation av allt detta. Utgåvan har försetts med ordlista, kommentarer och register. S. F.

Olle Hammermo, Språklig variation hos barn i grundskoleåldern. XI + 154 s. Uppsala 1989 (Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet). (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 24.) ISBN 91-506-0729-4. ISSN 0083-4661. Denna avhandling utgör en del av rapporteringen från projektet *Barnets språkliga identifikation*, som under slutet av 1970-talet och början av 1980-talet genomfördes av medlemmar i den uppsaliensiska FUMS-gruppen. Studier av vuxna talare har visat att dessa uttrycker sin sociala identitet med språkliga medel: huvudsyftet för projektet Barnets språkliga identitet har varit att kartlägga hur framväxandet och valet av dessa språkliga medel samspelar med inväxandet i en egen social roll.

Projektets undersökningsmaterial består av inspelningar av elever ur årskurserna 1–9 i den mellansvenska staden Eskilstuna. I sin delundersökning studerar Hammermo tretton fonologiska och morfologiska språkvariabler. På basis av dessa variabler beskriver han de undersökta barnens språkvariation med avseende på ålder, kön, socialklass, föräldrars geografiska härkomst o.dyl. Som ett resultat av undersökningen kan Hammermo bl.a. slå fast att den sociala variationen i variablerna inte är så stor som i tidigare studier av vuxna informanter från Eskilstuna. Det finns inte några tecken på att barnen differentierar sig språkligt på grund av möjliga sociala ambitioner. I ett avslutande kapitel visar förf. hur det går att utnyttja de studerade variablerna för att konstruera ett faktorbaserat språkindex, med vars hjälp

man i framtida studier kan beskriva graden av språklig identifikation med Eskilstuna.
C. P.

Ann-Marie Ivars, Närpesdialekten på 1980-talet. 270 s. Helsingfors 1988 (Svenska litteratursällskapet i Finland). (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland. Nr 552. Studier i nordisk filologi. 70.) ISBN 951-9018-47-6. ISSN 0039-6842 (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland). ISSN 0356-0376 (Studier i nordisk filologi). Initiativet till denna undersökning kommer från Närpes kommun, som i samband med ortens 650-årsjubileum 1981 beviljade medel för en undersökning av den moderna Närpesdialekten. Uppdraget att utföra studien lades i kompetenta händer – Ann-Marie Ivars är en erfaren och omdömesgill forskare. Målet i Närpes blev 1878 föremål för en för sin tid ingående beskrivning av A. O. Freudenthal, vilket gör att hon kan visa vilka förändringar som har inträffat under de senaste hundra åren. Resultatet av undersökningen, som omfattar språkets alla nivåer utom syntaxen, är att dialekten inte bara har förändrats i riktning mot och under inflytelse av riksspråket utan också visar upp en hel del inomdialektala förändringar, t.ex. att slut-*i* försvinner i supinum av starka verb så att ett äldre *dräiji* 'dragit' nu uttalas *dräij*. Det framgår att dialekten i jämförelse med de flesta rikssvenska folkmål har en mycket stark ställning och används t.ex. i teatern, rockmusiken och nyårsrevyerna. Det hot som trots allt finns mot den är huvudsakligen de talrika inlånade riksspråksorden, som lätt medför riksspråkighet också i fråga om uttal, morfologi och syntax.

Bokens tillkomsthistoria gör att den i första hand riktar sig till dem som talar Närpesmål. Att målgruppen består av personer som inte kan förutsättas förstå språkvetenskapligt fackspråk har påverkat framställningssättet i arbetet, men inte dess höga vetenskapliga halt.
B. P.

Magnus Erikssons landslag enligt Cod. Ups. B 23, utgiven av Per-Axel Wiktorsson. LX + 235 s. Stockholm 1989 (Samlingar utgivna av Svenska Fornskrift-sällskapet, häft. 258, bd 78). ISSN 0347-5026. Detta arbete innehåller en kritisk utgåva av en av de äldsta handskrifterna till Magnus Erikssons landslag (MELL), den s.k. H-handskriften, som tidigare inte varit utgiven. I sin inledning jämför Wiktorsson bl.a. språket i denna handskrift med den efter vilken MELL tidigare utgivits (A-handskriften). Han kan därvid göra troligt att H-handskriften är minst lika gammal som A-handskriften och säkrare än denna kan knytas till åren runt 1300-talets mitt. Wiktorsson visar också att handskriftens skrivare troligen är identisk med en diplomskrivare som var verksam i Strängnäs med omnejd under åren 1330–1363.

C. P.

Lena Moberg, Lågtyskt och svenskt i Stockholms medeltida tänkeböcker. 288 s. Uppsala 1989 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Academiæ Regiæ

Gustavi Adolphi. LVIII.) ISBN 91-85352-18-7. ISSN 0065-0897. Det lågtyska inflytandet på svenskan under medeltiden har vid upprepade tillfällen studerats och kommenterats, men föreliggande avhandling utgör det första försöket att med hjälp av erfarenheterna från dagens forskning om språk i kontakt skapa en bättre förståelse för mekanismen bakom detta inflytande. På grundval av material hämtat från Stockholms medeltida tänkeböcker klarlägger förf. förutsättningarna för att fornsvenskan kunde påverkas så radikalt av medellågtyskan utan att detta resulterade i totalt språkbyte. Författarens hypotes är att tvåspråkiga spelat en aktiv roll i denna process; stöd för detta får hon genom att jämföra språkbruket hos den sannolikt tvåspråkige Helmik van Nörden med språkbruket hos den sannolikt enspråkige Ingevald. Förf. kan också avfärda en tidigare hypotes om att förhållandet mellan medellågtyskan och fornsvenskan skulle ha karaktären av diglossi.

Efter en översikt över den kulturella och språksociala situationen i Stockholm under senmedeltiden koncentrerar förf. sig på de två undersökta stadsskrivarna. En inledande kartläggning av deras tänkebokstexter visar att nästan alla lågtyska inslag utgörs av isolerade enheter, lågtyska morfem eller morfemkombinationer, i en för övrigt svensk text. Förf. diskuterar strukturella faktorer som gynnat resp. motverkat överföringen av lågtyska enheter och beräknar vidare det totala medellågtyska inflytandet på ordförrådet i de excerperade texterna. På denna punkt kan hon korrigerera äldre uppgifter om att över hälften av ordförrådet skulle vara medellågtyskt: hennes resultat visar att andelen tyska direktlån och hybridbildningar av det totala antalet löpande ord ligger runt 7 %.

Huvuddelen av avhandlingen behandlar lånordens integrering i fornsvenskan med avseende på stavning, ordböjning och ordbildning. Här kan förf. bl.a. påvisa att Helmik har fler tyska drag än Ingevald i sin stavning av lånord (t.ex. *e* för *ä*, finalt *ch* för *g(h)*, *cht* för *kt* o.dyl.), att Ingevald uteslutande använder *-a* som infinitivändelse, medan Helmik vacklar mellan *-a* och *-e*, samt att Helmik ofta använder suffixet *-er* i stället för det svenska *-are*.

Det framgår av författarens undersökning att Helmiks språk är mer varierat än Ingevalds. En intressant tanke, som får gott stöd i avhandlingen, är att tvåspråkiga språkbrukare som Helmik för sin omgivning bör ha spelat en roll inte bara som direkta förmedlare av ett lågtyskt ordförråd utan också som språkliga nybildare: därigenom har de på ett avgörande sätt bidragit till utformningen av den nya tidens svenska. Sammanfattningsvis kan det slås fast att Mobergs avhandling givit en ny dimension åt vår förståelse av karaktären hos det lågtyska inflytandet på medeltidens svenska. C. P.

Mål och minnen. Vänskrift till Sven Söderström 1988 från arbetskamraterna på ULMA. 112 s. Uppsala 1989 (Dialekt- och folkminnesarkivet). ISBN 91-85540-46-3. Denna vänskrift, tillkommen i samband med Sven Söderströms

avgång från posten som arkivchef för ULMA, innehåller 20 bidrag av skiftande längd och kvalitet, förutom sedvanlig översikt över festföremålets tryckta skrifter. Flera av bidragen ger korta prov på det rika material som finns i ULMA:s inspelningar men som av främst ekonomiska skäl ännu inte har blivit utskrivet och därigenom användbart som forskningsmaterial. Kristina Hagren ger ett exempel på en inspelning från Fårö, Erik Olof Bergfors ger ett prov på nordligt leksandsmål, Margareta Källskog ger en utskrift av en inspelning på överkalixmål, Rune Västerlund en utskrift av inspelning från Kälamon i Jämtland och Eva Åhker en utskrift av inspelning från Dalby socken i Uppland. Bland övriga bidrag kan nämnas Maj Reinhammars diskussion om betydelsen och härledningen av ordet *hurrabas* i opposition mot en uppgift i Kristina Nikulas avhandling.

C. P.

Eva Mårtensson & Jan Svensson, Offentlighetsstruktur och språkförändring. 217 s. Lund 1988 (Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet). (Nordlund 14.) ISSN 0281-5427. Denna volym innehåller tre uppsatser som är resultatet av planeringsarbetet inför forskningsprojektet *Det offentliga samtalets förändring*, lett av docent Jan Svensson i Lund. I den första uppsatsen, "Det offentliga samtalet – kommunikationsteoretiska utgångspunkter", avgränsar Svensson begreppet 'offentligt samtal' och diskuterar i anslutning till Habermas' offentlighetsteori de karakteristiska dragen i det moderna samhällets offentlighet. Svenssons andra uppsats, "Kommunikationsförhållanden i Sverige under efterkrigstiden", utgör en preliminär version av ett kapitel i Svenssons bok *Kommunikationshistoria*, som anmäldes i fjolårets litteraturkrönika. Den tredje uppsatsen, "Förändringar i 1900-talets svenska – en litteraturgenomgång", av Eva Mårtensson, ger en bred översikt över vad som skrivits om förändringar i 1900-talets svenska. Huvuddelen av uppsatsen behandlar olika slag av lexikala förändringar (lånord, fackspråkens ord, modeord, tilltalsord och förändringar inom sättet att bilda ord), men här berörs också förändringar med avseende på ortografi, uttal, morfologi och syntax.

I litteraturkrönikan anmäls endast undantagsvis arbeten som utges i de olika nordiska institutionernas "working papers"-serier. Mårtenssons översikt över förändringarna i 1900-talets svenska är av sådant allmänt intresse att den berättigar till ett avsteg från principen.

C. P.

Lars Nyström, Bidrag till finlandssvensk säljfångstterminologi. Redskapstermer samt termer hörande till beredningen av sälskinn och sältran. 47 s. Umeå 1988 (Center for Arctic cultural research, Umeå University). (Miscellaneous Publications. Nr 5.) ISSN 0283-9687. Lars Nyström färdigställde 1969 ett manuskript, Studier över säljaktstermer i finlandssvenska folkmål. Detta manuskript har han nu efter bearbetning publicerat inom ramen för projektet Säljägarkulturen inom det botteniska området, som bedrivs av Arktiskt center i Umeå. Hans material bygger på excerpering av litteratur och arkiva-

lier men också på egna uppteckningar huvudsakligen från Österbotten. Det är en realbeskrivning av fångstmetoder, fångstredskap och tillvaratagandet av fångsten, hela tiden förenad med uppgifter om termförrådet. Termerna återges i riksspråklig form. Det är en värdefull dokumentation av en terminologi som intar lite av en särställning, eftersom den, som förf. påpekar, "måste ha skapats kring Östersjön och dess vikar". S. F.

Harry Perridon, Reference, Definiteness and the Noun Phrase in Swedish. 268 s. Amsterdam 1989. ISBN 90-9003063-8. Denna intressanta och mycket innehållsrika avhandling från Amsterdam är det utförligaste som skrivits om svenska nominalfraser på många år. Ett av författarens syften är att, i opposition mot filosofiskt och logiskt inspirerad semantik, utveckla en lingvistisk semantik vars kategorier är baserade på språkliga fakta, d.v.s. kategorier som på ett eller annat sätt kan relateras till den språkliga formen. Denna lingvistiska semantik används sedan som bakgrund för en utförlig diskussion av en mängd fenomen relaterade till svenskans nominalfraser.

Avhandlingen består av tre delar. I den första delen utvecklar förf. närmare sin lingvistiska semantik, som utgår från att det finns ett nära samband mellan form och funktion. Förf. argumenterar bl.a. för följande modifierade version av den s.k. korresponstensteori:

(a) En systematisk skillnad i form implicerar en systematisk skillnad i betydelse, förutsatt att det finns valfrihet.

(b) Samma form i samma slags kontexter indicerar samma betydelse.

Med utgångspunkt i sin modifierade korresponstensteori försöker förf. i avhandlingens andra del komma fram till den grundläggande betydelsen hos definitet. Eftersom definitet är en kategori hos substantivet, måste han först bestämma vad 'substantivisk' egentligen innebär: som bakgrund härtill gör förf. en semantisk definition av svenskans ordklasser. Böjningskategorin definitet hos svenska substantiv studeras därpå mot bakgrund av substantivets övriga böjningskategorier; förf. kommer härvid in på egennamn, kvantifiering och distinktionen individuell-individuell. Enligt förf. signalerar definitet att talaren refererar till något i omvärlden: detta ger honom anledning att i ett längre avsnitt beröra frågan om huruvida den obestämda artikeln överhuvudtaget kan användas refererande.

Den tredje och avslutande delen av avhandlingen ägnas en utförlig analys av den definitiva nominalfrasen i svenskan. Förf. diskuterar här bl.a. den bestämda efterställda artikelns ursprung i de skandinaviska språken, undersöker samspelet mellan demonstrativt pronomen och framförställd artikel och presenterar en diderichseninspirerad fältmodell för den svenska nominalfrasens uppbyggnad.

Det är en initierad och i bästa mening originell avhandling som Harry Perridon har skrivit, där både äldre och nyare problem tas upp till diskussion och ofta får intressanta och tankeväckande lösningar. Denna avhandling måste bli ett centralt verk för den framtida forskningen runt skandinaviska nominalfraser. C. P.

Projektet De vikingatida runinskrifternas kronologi. En presentation och några forskningsresultat. 50 s. Uppsala 1989 (Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet). (Runrön. Runologiska bidrag utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 1.) ISBN 91-506-0703-0. ISSN 1100-1690. Detta är den första rapporten från det år 1986 startade forskningsprojekt vars namn citeras i titeln. Lennart Elmevik och Lena Peterson presenterar projektet; de specificerar syftet, redogör för organisationen och anger delområden i dateringsproblematiken som särskilt undersöks eller skall undersökas. Svante Lagman och Henrik Williams beskriver den viktiga datorlagringen av det vikingatida svenska runmaterialet – texterna finns inskrivna i en databas och kan sökas på en mängd olika sätt. Svante Lagman skriver så om ortografisk variation samt felristningar i texterna (riktiga felristningar är inte alls så vanliga som man ofta trott) och presenterar en typologi för dessa företeelser, en typologi som kan bidra till bättre metodisk stadga i framtida tolkningsarbete. Henrik Williams presenterar slutligen en ny läsning eller tolkning av ett namn och en fras i inskriften U 126. De två senare uppsatserna är mer eller mindre bearbetade versioner av tidigare publicerade arbeten.

Man väntar med spänning på projektets resultat i fråga om de svenska vikingatida runinskrifternas datering och inbördes kronologi. D. K.

Carin Sandqvist & Ulf Teleman (red.), Språkutveckling under skoltiden. 288 s. Lund 1989 (Studentlitteratur). ISBN 91-44-29681-9. Vår kunskap om hur språkförmågan utvecklas under skoltiden är liten – det stora intresse för frågan som finns i skolan motsvaras inte av någon sjudande forskningsverksamhet inom detta område. Det är därför ett viktigt initiativ som Sandqvist och Teleman tagit när de sammanställt denna volym. Efter en inledande översikt över problemområdet, skriven av Ulf Teleman, följer 13 uppsatser som från olika synvinklar – den strukturella (eller den lingvistiska), den funktionella (eller den psykologiska) och den pedagogiska (eller den sociologiska) – behandlar skolelevernas språkutveckling. Några bidrag berör sambandet mellan språk och socialisation eller utreder hur den språkliga förmågan hänger ihop med attityder till eget eller andras språk (Lars-Gunnar Andersson, Jan Anward, Gunilla Dahlberg). I ett par bidrag diskuteras samtalet som pedagogisk möjlighet (Jan Einarsson, Kent Larsson). Flera kapitel behandlar skrivutvecklingen, som under senare år tilldragit sig ett allt större vetenskapligt och pedagogiskt intresse (Birgitta Allard och Bo Sundblad, Solveig Hammarbäck, Tor G. Hultman, Kerstin Naucier, Åke Pettersson). Slutligen finns några uppsatser som tar upp frågan om läsförmågens utveckling under skoltiden (Ingvar Lundberg, Lars-Göran Malmgren, Cai Svensson). C. P.

Skrivande. Rapport från ASLA:s nordiska symposium, Uppsala, 10–12 november 1988. Utgiven av Britt-Louise Gunnarsson, Caroline Liberg, Staffan

Wahlén. 287 s. Uppsala 1989 (ASLA, Svenska föreningen för tillämpad språkvetenskap). (ASLA:s skriftserie, nr. 2.) ISBN 91-87884-01-1. ISSN 1100-5629. Denna kongressrapport från ett mycket aktivt forskningsområde – skrivande, skrivinlärning och skrivundervisning – innehåller de sju plenarföreläsningarna samt ett urval av sektionföredragen. Den innehållsliga spännvidden är stor: vissa författare redogör för allmänna frågor runt textproduktion och textanalys (fyra bidrag), medan andra tar upp mer specifika frågor. De flesta uppsatserna (åtta bidrag) belyser från olika utgångspunkter temat Skrivandet i skolan. I fyra uppsatser läggs ett utvecklingsperspektiv på skrivförmågan, och i fyra andra uppsatser behandlas skrivandet i yrkeslivet. Bland författarna märks Lennart Björk, Elisabeth Hansen, Tor G. Hultman, Kent Larsson, Lita Lundquist, Antti Pitkänen, Ulf Teleman och Eleanor Wikborg. C. P.

Eva Strangert och Rolf Hedquist, Hur svenskar uppfattar och förstår nederländska ord. 138 s. Umeå 1989 (Umeå universitet, Institutionerna för fonetik och nordiska språk). (Skandinavisk-nederländsk språkförståelse, rapport 3.) ISBN 91-7174-401-0. ISSN 0281-6857. Vid Umeå universitet bedrivs sedan några år under professor Claes-Christian Elerts ledning ett forskningsprojekt med syfte att för nederländskan och de skandinaviska språken utveckla de mellanspråkliga metoder som nordbor sinsemellan traditionellt använder. Detta innebär i första hand att man maximalt utnyttjar de stora likheter som finns mellan nederländskan och de skandinaviska språken: cirka sextio procent av orden i nederländska visar mer eller mindre tydligt släktskap med svenska. Den här anmälda studien behandlar svenskers uppfattning och förståelse av sådana med svenskan besläktade nederländska ord, både i tal och i skrift. Bland resultaten kan nämnas att svenskar utan tidigare erfarenhet av nederländska översätter drygt 60 % av dessa ord korrekt när de presenteras isolerade. Generellt sett var det lättare för försökspersonerna att förstå orden när de presenterades skriftligt, men intressant nog fanns det vissa ord som lättare förstods när de presenterades muntligt. En särskild studie ägnades åt frågan hur nederländska ord uppfattas ljud för ljud av en svensk: man fann här att försökspersonernas uppfattning om hur de nederländska orden var uppbyggda fonetiskt på flera punkter avvek från de beskrivningar som inhemska fonologer gjort. C. P.

Dag Strömbäck, Den osynliga närvaron. Studier i folketro och folkdikt. Urval och redigering: Gerd Jonzon. 278 s. Hedemora 1989 (Gidlunds Bokförlag). ISBN 91-7844-144-7. Dag Strömbäck (1900–1978) var från 1940 chef för dåvarande Landsmåls- och folkminnesarkivet (nu: Dialekt- och folkminnesarkivet) i Uppsala och från 1948 professor i nordisk och jämförande folklivsforskning, särskilt folkloristisk. I den här charmfullt heterogena boken framträder han själv både som forskare och människa; därjämte tecknar Sten Carlsson och Bo Almqvist från olika utgångspunkter två porträtt av honom

(den senare belyser också hans internationella betydelse som forskare), och Magdalena Hellquist förtecknar hans tryckta skrifter (mindre dagstidningsartiklar medtages dock inte). Ur Strömbäcks egen produktion presenteras publicerade och tidigare inte publicerade bidrag i fem avdelningar: *Om nordiska själsföreställningar och medeltida visionsdiktning*; *Folkklivsforskaren med rötter i Hälsingland*; *Sagens Island och det nordvästatlantiska kulturområdet*; *Ett sägenmotiv och ett folkvisemotiv* (Näcken och Staffansvisorna); *Självbiografiskt och personligt*.

Artiklarna återges normalt i sin ursprungliga form. Dock har i en artikel om samisk schamanism *lappar* och *lapsk* bytts ut mot *samer* och *samisk* samt *trolltrumma* mot *shamantrumma*.

B. P.

Svenskt runordsregister. Utarbetat av Lena Peterson. VI + 79 s. Uppsala 1989 (Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet). (Runrön. Runologiska bidrag utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 2.) ISBN 91-506-0762-6. ISSN 1100-1690. Under den blygsamma beteckningen *register* (de noggranna betydelseuppgifterna för varje ord hade mer än väl berättigat till termen *ordbok*) ges här "en samlad förteckning över de ord som förekommer i de svenska vikingatida runinskrifterna" (förordet s. III). Egennamn andra än binamn är dock inte medtagna. Materialet består av samtliga kända inskrifter på sten från ca 800–ca 1100 inom det medeltida Sverige (Gotland undantaget). Orden meddelas i normaliserad form, följd av grammatiska upplysningar och betydelseuppgifter. Därefter följer belägg, i förekommande fall med information om t.ex. genus, kasus och numerus, med belägget först i normaliserad och därefter i translittererad form. Korshänvisningar meddelas frikostigt; ett speciellt plus är hänvisningar från simplexord till de fall där ordet förekommer som senare led i sammansättningar. Både språkhistoriker och runologer kommer att få stor nytta av denna behändiga och väl genomtänkta ordbok.

B. P.

Helmer Söderbäck, Bevingade ord och ordspråk från bibeln. 127 s. Emmaboda 1989 (Text & Tanke Förlag). ISBN 91-7824-064-6. Denna bok innehåller 700 bevingade ord ur bibeln, med uppgift om bibelbok, kapitel och vers och om den upplaga citatet följer. Uttrycken är grupperade under rubriker som "Guds storhet och godhet", "Rätt och orätt leverne", "Kvinnan" o.s.v. Den tematiska dispositionen balanseras av ett alfabetiskt index, som dock helt följer det åsyftade uttryckets första ord; *ett tvaget svin* står alltså under E och saknas under T och S. Citaten följer omväxlande "gamla översättningen", 1917 års bibel och NT 1981, vilket gör ett märkvärdigt intryck. Utgångspunkten för boken har enligt inledningen varit "profana förteckningar av ordspråk och bevingade ord". Av de 28 bibelorden under rubriken "Glädje och sorg" finns de flesta men inte alla i Pelle Holm, *Bevingade ord*, åttonde upplagan 1960. – Boken framträder utan vetenskapliga anspråk, men det kan för en filolog ha sitt intresse att se alla dessa bevingade ord samlade och ånyo överraskas av hur mycket av vår fraseologi som kommer från bibeln.

D. K.

Jan-Inge Wall, Hon var en gång tagen under jorden ... Visionsdikt och sjukdomsbot i gotländska trolldomsprocesser. 215 s. Uppsala 1989 (Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala). (Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. B:19.) ISBN 91-85540-44-7. ISSN 0348-4483. Inledningsvis presenteras traditionsstoff kring hinsidesupplevelser. I synnerhet behandlas berättelserna om blåkullafärder och andra slags häxsabbater från olika delar av Sverige. På Gotland saknades emellertid dessa traditioner, och därför är det material som förf. presenterar av stort intresse. År 1705 började en tvåårig, i protokollen utförligt dokumenterad rättegång inför rådstugurätten i Visby mot en gammal kvinna som åtalades för att på ett övernaturligt sätt ha botat sjukdomar. Man frågade hur hon hade lärt sig detta och väntade väl att hon skulle tala om blåkullafärder. Men sådana låg utanför hennes föreställningsvärld, och hon berättade i stället att hon hade blivit "tagen under jord" och att det var de små varelserna därnere som hade undervisat henne. Därefter relateras en rad andra gotländska rättsfall av liknande slag och jämförelser görs mellan de åtalades olika relationer. Protokollen innehåller en värdefull dokumentation av 1600-talets traditionsstoff kring människors kontakt med de underjordiska, ett stoff som skickligt analyseras och bedöms. Tilläggas kan att det är en mycket otäck bild man får av hur kvinnor, anklagade för brott av detta slag, behandlades.

S. F.

Johan Gabriel Werving, Samlade dikter. Utgivna av Bernt Olsson och Barbro Nilsson. 290 s. Stockholm 1989 (Svenska Vitterhetssamfundet). (Svenska författare. Ny serie. I.) ISBN 91-7230-036-1. Med detta verk inleder Svenska Vitterhetssamfundet en ny serie utgåvor av klassisk svensk litteratur. Ambitionsnivån har i jämförelse med den tidigare serien sänkts något genom att kommentarerna har skurits ner, men dessa är dock fullt tillfredsställande för sitt ändamål. Varianter och kommentarer meddelas i direkt anslutning till texten, vilket underlättar läsningen. Mer frekventa ord som behöver förklaras tolkas i en knapphändig ordlista i slutet av boken.

I här föreliggande utgåva har arbetet fördelats mellan utgivarna så att textinsamling, redigering och kommentärgranskning har skötts av Bernt Olsson, medan Barbro Nilsson har stått för kommentarer och kontroll. Den informativa och kunniga inledningen är av Bernt Olssons hand.

Johan Gabriel Werving, o. 1675–1715, kan sägas vara vår förste rokokopoet. Han hade goda språkkunskaper och behärskade förutom latin också tyska, franska, engelska, spanska och italienska, något som bör ha hjälpt honom till och på diplomatbanan men som också sätter sina spår i hans diktning. Som författare var han högt skattad av sin samtid för sin spiritualitet och formella elegans men nöjde sig med att låta sin diktning spridas i handskrifter och enstaka separatträck. Här kommer för första gången hans samlade dikter i en kritisk utgåva. Den nya serien har fått en god start: Werving är en angenäm ny bekantskap, och den omsorgsfulla editionen borgar för att han här presenteras i en vetenskapligt godtagbar form. B. P.

Eleanor Wikborg och Lennart Björk, Sammanhang i text. En empirisk undersökning och skrivpedagogiska konsekvenser. 127 s. Uppsala 1989 (Hallgren & Fallgren). (Ord och Stil. Språkvårdssamfundets skrifter. 20.) ISBN 91-7382-651-0. För att en text skall vara lättläst måste den vara skriven så att läsaren förstår de olika textdelarnas funktion. Brister i detta sammanhang, s.k. sammanhangsbrister, är temat för denna tankeväckande bok. Utgångspunkten för de studier som presenteras i boken är författarnas mångåriga kamp med svårtolkade studenttexter inom ämnet engelska, men den undersökning som rapporteras här bygger på uppsatser skrivna som hemarbete av studenter vid Stockholms universitet från fem olika universitetsämnen: juridik, journalistik, företagsekonomi, litteraturvetenskap och engelska.

I de inledande kapitlen utvecklar författarna med exempel och kommentarer en analysmodell som definierar och klassificerar olika typer av sammanhangsbrister. Elva typer av sammanhangsbrister har identifierats. Dessa har samlats i två grupper, brister i temastrukturen och bindningsbrister. De vanligaste sammanhangsbristerna i de undersökta uppsatserna utgörs av vilseledande styckeindelning, omotiverat byte av ämne, ospecificerat tema, osäker interferensbindning och utebliven eller vilseledande satskonnektion.

I de avslutande kapitlen tar författarna upp pedagogiska aspekter på undersökningens resultat. Bl.a. ger de en översikt över den skrivpedagogiska forskningen och diskuterar inom ramen för den processorienterade skrivträningsmetodiken speciella skrivträningsstrategier för att avhjälpa sammanhangsbrister. Boken avslutas med en utförlig litteraturlista. C. P.

*

Eli Fischer-Jørgensen, A Phonetic Study of the Stød in Standard Danish. 215 s. inkl. bilagor. Turku 1989 (University of Turku. Phonetics. February 1989). ISBN 951-880-242-4. Denna bok börjar med en fyllig presentation, späckad med litteraturhänvisningar, av fakta, problem och teorier kring den danska stöten: dess fonologiska ställning, dess distribution, dess förekomst i dialekterna, dess antagna historia, dess fysiologiska och akustiska egenart enligt hittillsvarande undersökningar. Förf. presenterar så sina egna instrumentella undersökningsmetoder och därefter sina resultat. Hon har arbetat med många olika variabler och infallsvinklar och i lika mån med stötens akustik och dess fysiologi. Framställningen underbyggs omsorgsfullt med bilder, tabeller och diagram, både i löptexten och i bilagedelen. När förf. slutligen summerar och diskuterar resultaten accepterar hon i stort sett Svend Smiths uppdelning av stöten på två faser, den första med kraftig energiinsats och den andra med motsatsen, men hon avvisar bestämt föregångarens teori att den avgörande faktorn skulle vara en snabb sammandragning och avslappning av utandningsmusklerna med ty åtföljande höjning resp. sänkning av det subglottala trycket; samspillet mellan de många involverade organen är enligt förf. långt mera komplicerat. I fråga om stötens tillkomst ansluter sig förf. försiktigt till teorin att synkopen gett den betonade stavelsen en "för-

stärkt accent” med bl.a. en grundtonshöjning, vilket i sin tur har kunnat leda utvecklingen vidare mot både den danska stöten och den svensk-norska tonala ordaccenten.

Boken kan i sina detaljer vara svårläst för andra än fonetiker av facket men är i sina övergripande delar desto intressantare också för språkmän med annan huvudinriktning.

D. K.

Forskningsprofiler udgivet af Selskab for Nordisk Filologi. Redigeret af Bente Holmberg, Britta Orlík Frederiksen, Hanne Ruus. 246 s. København 1989 (Gyldendal). ISBN 87-00-76222-9. Det livaktiga Selskab for Nordisk Filologi firade sitt tjugofemårsjubileum 1937 med att ge ut en serie föredrag om 1800-talets danska modersmålsforskning, *Fra Rask til Wimmer*. Femtioårsjubileet högtidlighölls också med ett antal föredrag, som gavs ut 1965 under titeln *Det danske sprogs udforskning i det 20. århundrede*. År 1987 celebrerades sjuttiofemårsjubileet, liksom tjugofem år tidigare med föredrag i form av forskningsöversikter, som nu ges ut. Kända experter medverkar. Bent Jørgensen skriver om utgivningen av ort- och personnamn och Poul Lindgård Hjorth om lexikografi. Dansk talspråk och dansk fonologi behandlas av respektive Jørn Lund och Hans Basbøll. Erik Hansen ger en översikt över dansk grammatisk forskning, medan Peter Harms Larsen och Niels Erik Wille skriver om pragmatik och pragmatisk analys. Tre bidrag handlar om textutgivning i Danmark: Helle Jensen skildrar utgivningen av västnordiska, John Kousgård Sørensen utgivningen av äldre danska och Flemming Lundgreen-Nielsen utgivningen av efterreformatoriska danska texter. Lite för sig står ett bidrag av Thorkil Damsgaard Olsen om läs- och skrivkunnighet i Danmark omkring år 1200; det är inte helt lätt att se hur det underordnar sig bokens huvudtema.

Självfallet skiftar bidragens kvalitet, men det är ovedersägligt att de sammantagna ger en utomordentligt värdefull och initierad bild av vad som har hänt i dansk modersmålsforskning under det gångna kvartssekle. B. P.

Peder Syv, Danske Ordsproge II, Kiøbenhafn 1688. Udgivet af John Kousgård Sørensen. XVI:s. Efterskrift. S. 371–433. København 1988 (C. A. Reitzels Forlag). (Danmarks gamle Ordsprog. VII:2.) ISBN 87-7421-351-2. Peder Syvs märkliga ordspråkssamling föreligger nu utgiven i ett andra nytryck, i och med att häfte 2 har kommit i serien Danmarks gamle Ordsprog. (Ett tidigare nytryck förelåg 1944 med Aage Hansen som utgivare.) Det är John Kousgård Sørensen som har ombesörjt denna utgåva, vars avslutande häfte huvudsakligen består av en efterskrift där han beskriver Peder Syvs insatser som språkforskare och folkminnessamlare. Syvs betydelsefullaste arbete är utan tvivel denna hans ordspråkssamling. Större delen av efterskriften behandlar detta verk. Kousgård Sørensen tar bl.a. upp avgränsningsfrågor (Syvs material består ingalunda enbart av sådant som faller under termen ordspråk), struktur (Syv ordnar inte materialet alfabetiskt, som man ofta

gjort tidigare, utan i ämnesgrupper, vilket naturligtvis innebär svårigheter), syfte (Aage Hansen tryckte på Syvs moraliserande syfte, Kousgård Sørensen mera på hans antikvariska intresse) samt den viktiga frågan om Syvs källor till den stora ordspråkssamlingen. – Om någon anmärkning skulle riktas mot denna utmärkta utgåva, skulle det vara att vänstersidornas satsyta är placerad så att häftet är svårläst.

S. F.

*

Aktuella frågor inom ortnamnsvården. Handlingar från DOVA:s och Göteborgs universitets symposium den 8–10 mars 1988. Redigerade av Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson och Bo Ralph under medverkan av Maiken Sundström, Barbro Wallgren Mitsner och Kerstin Vansvik. 181 s. Göteborg 1989 (Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg). (Skrifter utgivna av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg. 2.) ISBN 91-85740-04-7. ISSN 0282-7417. I mars 1988 hölls i Göteborg ett symposium om ortnamnsvård arrangerat av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet och Institutionen för nordiska språk. Symposiet hade ett 70-tal deltagare. Av dessa höll ett 20-tal föredrag, vilka alltså nu har publicerats. Den ofta livliga diskussionen i anslutning till föredragen har på ett utmärkt sätt återgivits. Dessa diskussionsinlägg ger en mängd värdefulla kompletterande synpunkter. Föredragshållarna var dels ortnamnsforskare – några från Danmark och Norge –, dels personer med rik erfarenhet av ortnamn från administrativa eller kulturhistoriska synpunkter. Artiklarna uppvisar en ganska vid spännvidd mellan ämnesområdena. Det tämligen nyinrättade ortnamnsrådets verksamhetsformer uppmärksammas, liksom hanteringen av ortnamnen inom fastighetsbeteckningsreformen. Åt ortnamnens uttal, detta alltid brännbara ämne, ägnas en av artiklarna, följd av ett långt diskussionsreferat. De finska och samiska ortnamnens ställning behandlas i en artikel och berörs inte så sällan i diskussionen. Några av artiklarna är av typen posten och ortnamnen, vägverket och ortnamnen, och några handlar om existerande eller planerade anvisningar eller handböcker för ortnamnsvården. Genom denna välredigerade symposierapport har ortnamnsvården blivit mycket grundligt och allsidigt belyst.

S. F.

Thorsten Andersson, Namn i Norden och i det forna Europa. Valda artiklar utgivna med anledning av Thorsten Anderssons sextioårsdag 23 februari 1989. Med en bibliografi över Thorsten Anderssons publicerade skrifter av Margarete Andersson-Schmitt. Redigerade av Vibeke Dalberg [och] Bent Jørgensen. 202 s. Uppsala 1989 (NORNA-förlaget). (NORNA-rapporter. 40.) ISBN 91-7276-038-9. ISSN 0346-6728. Thorsten Andersson har hyllats på sin sextioårsdag inte bara med en festskrift av vanligt slag utan även med en volym, innehållande ett urval av hans egna artiklar. Klokt nog har redaktörerna, Vibeke Dalberg och Bent Jørgensen, skapat en temavolym genom att endast

välja artiklar från ett par av Thorsten Anderssons forskningsområden. Därför saknas flera teman, t.ex. ortnamnens vittnesbörd om Nordens territoriella indelning i äldre tid, centralt i hans forskning. I gengäld finns hela hans vetenskapliga produktion förtecknad i en bibliografi sist i boken. Fyra av bokens sju artiklar rör suffixet *-str-* i ortnamn. Redan i dessa artiklar kretsar diskussionen ofta kring två viktiga problem, dels kring distinktionen mellan ortnamn, direkt bildade genom primära ortnamnsuffix, och sådana namn som består av suffixförsedda nomen, dels kring frågan om bärkraften i Hans Krahes teori om en speciell "alteuropäische Hydronymie". Behandlingen av dessa frågor breddas och fördjupas i bokens tre övriga artiklar, i "Norden och det forna Europa. Några synpunkter på ortnamnens ålder och samband", en 50-sidig artikel ur Namn och bygd, föredömlig i fråga om metodisk stringens, vidare i "Ord eller suffixbildning? Till frågan om rekonstruktion av ord ur ortnamn" samt i "Zur Geschichte der Theorie einer alteuropäischen Hydronymie". Det är här frågan om grundläggande arbeten inom namnforskningen, och det är därför värdefullt att få dem på detta sätt sammanställda och tillgängliga.

S. F.

Gösta Franzén, Ortnamnen i Östergötlands län. På offentligt uppdrag utgivna av Ortnamnsarkivet i Uppsala. Del 4. Björkekinds härad, bebyggelsenamn. 105 s., 1 karta i texten. Uppsala 1989 (Ortnamnsarkivet i Uppsala). (Skrifter utgivna genom Ortnamnsarkivet i Uppsala. Serie A: Sveriges ortnamn.) ISBN 91-85452-12-2. ISSN 0349-4381. Professor Gösta Franzén fortsätter sin kompetenta och snabba utgivning av de östgötska bebyggelsenamnen genom att nu publicera namnen i Björkekinds härad, beläget mellan Östkind och Hammarkinds härad och bestående av socknarna Konungsund, Tåby, Kuddby, Å, Östra Ny och Rönö. Det äldre namnbeståndet domineras av elementen *stad* och *by*; det senare översätts regelmässigt med 'gård' (för *Vallby*, s. 34, meddelas dock ingen översättning av senare leden). Ett fåtal *-inge*-namn förekommer. För *Örminge* och *Vittinge* förutsätts ett mansnamn – *Ormr* respektive *Hvit(e)* – som grundord, medan *Väntlinge* antas utgå från fsv. *vanter* 'vante' i användning som terrängbeteckning eller mans(bi)namn. Möjligheten av en anknytning till **vant(a)* 'brist' hade kanske också kunnat diskuteras.

B. P.

Birte Hjort Pedersen og Lis Weise, Fornavnebogen. 12 500 navne på danske statsborgere i 150 år. XXVII + 725 s. [København] 1989 (C. A. Reitzels forlag). (Navnestudier udgivet af Institut for Navneforskning nr. 30.) ISBN 87-7421-634-1. I ett något ohanterligt A4-format presenteras här danska medborgares förnamn under åren 1835–1985. Materialet, c:a 12 500 namn, är hämtat från ett personnamnsmaterial, kallat CPR-registret, som tyvärr inte presenteras mer ingående någonstans i det omfångsrika verket men som uppenbarligen finns på magnetband som ger förutsättningar för databehandling på olika sätt. Resultatet av denna databehandling utgör huvuddelen av

boken och består av en alfabetisk förteckning över samtliga danska förnamn under den nämnda perioden, med *förnamn* definierat som ett namn vilket förekommer minst en gång som första namn i en namnfras. Förutom namnet meddelas, i tur och ordning, kön, (*Elsa* t.ex. bärs under perioden av 2771 kvinnor), "nummer-navn", d.v.s. namnets plats i namnfrasen (82 % har *Elsa* som första namn, 15 % som andra), "stärkest område" (40 % av dem som heter *Elsa* kommer från "Grønland, Færøerne og Andre lande", 9 % från Köpenhamnsområdet) och "stärkest tid" (*Elsa* hör till 27 % till tiden 1980–1985 och till 15 % till tiden 1910–1919).

Självfallet är boken ett ytterligt värdefullt tillskott till den nordiska personnamnsforskningen, men fler bearbetningar av det rika materialet återstår. Man läser därför med glädje i förordet att sådana pågår och skall resultera i en andra del, "Danske Personnavne", med bl.a. olika slags tio-i-topp-listor.

B. P.

John Kousgård Sørensen, Danske sø- og ånavne. 6. S. 471 s. København 1987 (C. A. Reitzels forlag). (Navnestudier udgivet af Institut for Navneforskning. Nr. 28.) ISBN 87-7421-535-3.

John Kousgård Sørensen, Danske sø- og ånavne. 7. T-Å. 448 s. København 1989 (C. A. Reitzels forlag). (Navnestudier udgivet af Institut for Navneforskning. Nr. 29.) ISBN 87-7421-617-1. Den nordiska onomastikens största enmansverk i modern tid är nu i praktiken fullbordat i och med att John Kousgård Sørensens behandling i alfabetisk ordning av danska sjö- och vattendragsnamn är färdigutgiven. Kvar återstår nu ett åttonde band med de obligatoriska tilläggen och rättelserna, förkortningslistor, redogörelse för ljudskriften, register samt, enligt förordet till del 7, "en mere generel beskrivelse af de danske sø- og ånavnes orddannelse, semantik, alder m.m." Redan nu kan emellertid konstateras att författarens väldiga arbetsförmåga, stora lärdom och sunda omdöme har resulterat i ett arbete av oskattbart värde för namnforskare i hela Norden.

B. P.

Ivar Modéer, Svenska personnamn. Tredje upplagan. Handbok för universitetsbruk och självstudier av Ivar Modéer utgiven av Birger Sundqvist och Carl-Eric Thors med en bibliografi av Roland Otterbjörk som kompletterats och omarbetats av Sigurd Fries. 167 s. Lund 1989 (Studentlitteratur). (Anthroponymica suecana. 5.) ISBN 91-44-29033-4. När Ivar Modéer dog 1960 var det mesta av manuskriptet till denna lärobok klart. Birger Sundqvist och Carl-Eric Thors gjorde boken färdig och gav ut den, med en bibliografi av Roland Otterbjörk. Det var 1964. I förevarande upplaga är texten oförändrad men bibliografin omarbetad och uppdaterad av Sigurd Fries. Boken är som man minns strikt historiskt upplagd. Man kan naturligtvis beklaga att en tjugofem år gammal lärobok trycks om utan att nya forskningsresultat och nya synvinklar kunnat tillgodoses, men som många studenter och akademiska lärare vet är bokens framställning lättläst och fängslande.

D. K.

Ortnamn. Namngivning och namnskick i kommunerna. 101 s. Älvsjö 1989 (Kommentus Förlag). ISBN 91-7099-000-X. På initiativ av Svenska Kommunförbundet har denna handledning för kommunalpolitiker och kommunala tjänstemän med namnfrågor bland arbetsuppgifterna tillkommit. De första kapitlen handlar om kommunernas direkta arbete med namngivning och har huvudsakligen skrivits av Gösta Pellbäck och Barbro Strandman vid Svenska Kommunförbundets centrala kansli i Stockholm. I övriga avsnitt skriver bl.a. Allan Rostvik om ortnamnsarkiven, Thorsten Andersson om ortnamnen och nutidsmänniskan, Staffan Nyström om ortnamnen och kulturlandskapet, Håkan Rydving om samiska och finska ortnamn samt Hasse Lindberg om Posten och ortnamnen. De två från språkvårdssynpunkt viktigaste bidragen återstår att nämna: Allan Rostviks *Principer för namngivning* och Catharina Grünbaums *Skrivregler – språkriktighet*. Båda innehåller kloka och väsentliga synpunkter. Den lilla nyttiga skriften tillönskas en god spridning.

B. P.

Gunnar Pellijeff, Ortnamnen i Norrbottens län. Del 11. Piteå kommun. A. Bebyggelsenamn. 128 s., 1 karta i texten. Umeå 1988 (Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå). (Övre Norrlands ortnamn utgivna av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå.) ISBN 91-86372-18-1. ISSN 0348-7237. Liksom i förra årets Litteraturkrönika kan även i år en volym av Övre Norrlands ortnamn, författad av Gunnar Pellijeff, anmälas. Den här gången är det Piteå kommuns bebyggelsenamn som har behandlats, d.v.s. namnen i de gamla socknarna Hortlax, Norrfjärden och Piteå landsförsamling. Det är ett aktuellt område, eftersom det inom det nu pågående Bottenviksprojektet har påvisats (av Phebe Fjellström och Lars-Erik Edlund) tidiga finska inslag kring gränsen mellan nuvarande Västerbotten och Norrbotten och norrut. Tyvärr har tryckningen av Pellijeffs bok dragit ut på tiden, varför han inte har kunnat ta hänsyn till resultaten i boken "Det maritima kulturlandskapet kring Bottenviken" och ej heller till Edlunds tolkning av bynamnet *Jävre* som ett finskt namn i "Sagt och skrivet", båda böckerna anmälda i förra litteraturkrönikan. Av stort intresse är den utförliga behandlingen av namnet *Piteå*. Pellijeff avvisar, som det förefaller på goda grunder, det senast framlagda förslaget (av Olavi Korhonen) att namnet skulle vara finskt. Utifrån den finska namnformen ser Pellijeff namnet som samiskt, vilket inte är någon motinstans mot den nämnda tanken på ett finskt inflytande, då namnet, från början ett älvnamn, kan gå tillbaka på en mycket avlägsen tid som ligger före det finska inflytandet.

S. F.

Stadnamn i kystkulturen. Rapport från NORNAs fjortande symposium i Volda 4. – 6. mai 1987. Red. av P. Hallaråker, A. Kruse, T. Aarset. With summaries in English. 158 s. Uppsala 1989 (NORNA-förlaget). (NORNA-rapporter. 41.) ISBN 91-7276-039-7. ISSN 0346-6728. Ordet *kystkulturen* syftar här på hela Nordens kuster, men naturligtvis är de flesta uppsatserna i denna

konferensrapport inriktade på någon bestämd kustregion. Det svenska Norrland är väl företrätt. Stefan Brink skriver om gamla naturnamn längs hela denna kust, särskilt ånamnens etymologi, Else Britt Lindblom om datering av önamn i Luleå skärgård med hjälp av landhöjningen och om benämningsmotiv som landhöjningen fördunklat, och Lars-Erik Edlund om åldern, också här bedömd med hjälp av landhöjningen, hos ortnamn längs kusten från Medelpad och norrut och om sammanhanget mellan namn och kulturgränser – varvid ortnamnen betraktas "maritimt", som givna av folk som färdades på havet. Bente Holmberg presenterar ett nyss påbörjat tvärvetenskapligt projekt med syfte att belysa fiske, sjöhandel och sjöförsvar runt Fyns kuster från järnålder till medeltid. Oddvar Nes skriver om ett urval av ortnamn i Sunnmøre och Peter Hallaråker om metodproblem vid insamling av ortnamn (inom Møre och Romsdal) i stor skala med lekmän som insamlare. Sigurd Fries behandlar, utifrån material från Sveriges och svenska Finlands kuster, vandringsnamn, färdiga namn som flyttas över från en lokal till en annan, liknande, någon annanstans. Rob Rentenaar skriver om nordiska namn på holländska sjökort.

Till de flesta föredragen/ uppsatserna finns fogade diskussionsreferat. Volymen avslutas med ett register över behandlade ortnamn. D. K.

Studia Onomastica. Festskrift till Thorsten Andersson den 23 februari 1989. 454 s. Stockholm 1989 (Almqvist & Wiksell International). ISBN 91-22-01280-X. Denna digra sextioårsgåva till Thorsten Andersson innehåller inte mindre än 52 artiklar inom ämnesområdet namnforskning. (De publiceras också i Namn och bygd.) Med 52 medarbetare ger boken en god bild av namnforskningens mångsidighet och aktuella läge. Dock utgör undersökningar av personnamn en förhållandevis liten del – en knapp femtedel – av antalet artiklar, kanske lite överraskande med tanke på personnamnsforskningens snabba frammarsch under de senaste decennierna. Ortnamnen behandlas ur olika aspekter. Ganska många artiklar innehåller ortnamnstolkningar med ibland avancerade etymologiska resonemang. Ortnamn och bebyggelsehistoria är ett annat självklart tema. Till detta hör också några artiklar om nordiskt inflytande på kontinenten och i England samt om supponerade urgermanska ortnamn i Finland och om finska ortnamn på Åland. Litterära namn och namn i skönlitteraturen är ett annat tema. Några artiklar hör även hemma inom runologin, och några utgör bidrag till namnforskningens teoribildning. – *Studia Onomastica* är, med sitt omväxlande innehåll, en utmärkt företrädare för den numera allt vanligare genren festskrifter. S.F.

Inge Særheim, Kvitsøy. Namn og stader. 140 s. Stavanger 1989 (Rogaland fylkeskulturstyre. Stadnamnprosjektet). ISBN 82-991487-1-5. Rogalands fylkesting beslöt 1981 att starta en organiserad insamling av ortnamn och att presentera resultatet i skrift. Flera böcker har redan givits ut, men "Kvitsøy.

Namn og stader” är den första som behandlar namnskicket i en enda kommun. Flera liknande undersökningar kommer att följa. Boken vänder sig i första hand till en intresserad allmänhet, men den är också ett gott bidrag till en vetenskaplig beskrivning av en kustbygds ortnamn. Efter översiktliga upplysningar om dialekten och om ortnamn och ortnamnsbildning diskuteras de enskilda namnen ur olika synpunkter. Mest givande är behandlingen av namnens huvudleder, som är en värdefull dokumentation och innehåller mycket av intresse. Boken avslutas med en föredömligt genomförd registrering av namnen: alla namn är registrerade och genom ett system med siffror och detaljkartor kan läsaren exakt lokalisera dem. Boken får en speciell charm genom ett antal fotografier från sekelskiftet av bebyggelse och arbetsliv på Kvitsøy. S. F.

Christer Westerdahl, Norrlandsleden. I. Källor till det maritima kulturlandskapet. En handbok i marinarkeologisk inventering. 343 s. Örnsköldsvik 1989. (Arkiv för norrländsk hembygdsforskning. XXIV. 1988–89.) ISBN 91-971042-1-3. ISSN 0348-9620. II. Beskrivning av det maritima kulturlandskapet. Rapport från en inventering i Norrland och norra Roslagen 1975–1980. 244 s. + 35 kartor. Örnsköldsvik 1987. (Arkiv för norrländsk hembygdsforskning. XXIII. 1987.) ISBN 91-971042-0-5. ISSN 0348-9620. Av dessa båda stora volymer med tvåspaltig text utgör band II, som kom ut först, en dokumentationsdel, bestående av 35 utvikbara kartor över Norrlands- och Roslagskusterna och med en katalog på 140 sidor över kartornas siffermarkerade lokaler, över båtfynd, åberopade ortnamn, fartygsnamn o.s.v. samt ett omfattande register över kartorna. Materialet i denna dokumentationsdel bearbetas och analyseras i band I, textdelen, som anges vara en handbok i marinarkeologisk inventering. I ett inledande avsnitt presenteras olika kategorier av källmaterial, och här ges också en introduktion i hur man bedömer maritima ortnamn. Bokens största kapitel har rubriken Inventering. Här påvisar förf. vrakplatser, hamnar, ballastplatser, varv, farleder o.s.v. från äldre tid, och det gör han inte bara med arkeologisk metod – över och under vattenytan – utan i mycket stor utsträckning med ortnamnens hjälp. Så inventerar han t.ex. bestämningsleder som kan innehålla fartygsbeteckningar (*Hax-*, *Håp-*, *Knarr-*, *Kugg-*, *Snäck-* o.s.v.), ord för sjömärken, vårdkasar o.s.v. Vid genomgången av namn med fartygsbeteckningar markerar han med all rätt ofta osäkerhet, men han gör här en fin insats inom ett faktiskt rätt försummat område. Ibland tar han upp stora problemkomplex som leder honom utanför undersökningsområdet, t.ex. när han presenterar diskussionerna kring *Björkö*-namnen. Presentationen av det språkliga materialet är delvis översiktlig, och man kan väl ibland finna osäkra eller tvivelaktiga uppgifter. Men det är en värdefull generalmönstring vi får av ortnamnsmaterial som vittnar om det äldre maritima kulturlandskapet längs hela Norrlandskusten och ner i Roslagen. S. F.

Kurt Zilliacus, Skärgårdsnamn. 251 s. Helsingfors 1989 (Forskningscentralen för de inhemska språken). (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland. Nr 558.) ISBN 951-9018-54-9. ISSN 0039-6842. Man är tacksam när eminenta kännare av ett forskningsområde tar på sig den inte alltid så lätta uppgiften att presentera detta för en intresserad allmänhet. Det har Kurt Zilliacus gjort i denna bok, som emellertid också är en fyndgruva för ortnamnsforskaren. Boken ger en heltäckande presentation av de svenska skärgårdsnamnen i Finland. Materialet behandlas under tre huvudrubriker: Namn på kringflutna orter, Namn på strandlokaler och Kulturbetingade namn (med underrubrikerna Fiske och jakt samt Hamn och sjöfart). Av särskilt intresse är redogörelsen för huvudlederna. Dessas betydelser och ursprung behandlas, men därutöver får läsaren dels värdefulla uppgifter om frekvenser och dels en skiss till lite namntypsgeografi. En extra dimension får namnförrådet genom inslaget av finska namn eller namnleder. Den löpande texten avbryts ibland av partier med annan typografi, där specialproblem behandlas: bruket av obestämd och bestämd form, förekomsten av analogisk namngivning, svårtolkade namn o.s.v. Dessa avsnitt utgör frön till specialundersökningar eller bygger på redan gjorda sådana. Förf. utnyttjar de talrika illustrationerna på ett mycket effektivt sätt. Ofta ger han ett vackert färgfotografi över ett område men har dessutom en skiss under, på vilken namnen på området holmar, vikar och uddar är angivna.

Under några få år har vi fått två böcker, den nu anmälda och Nils-Gustaf Stahres Ortnamn i Stockholms skärgård, vilkas material utgör en enhet och som bör studeras tillsammans. De presenterar ortnamnen inom ett av världens största och märkligaste skärgårdsområden.

S. F.